

*Tidskrift för
politisk filosofi*

Nº 2 2023 — årgång 27

Bokförlaget *Thales*

→ Dissonansen mellan liberala värden och konservativ funktion: En analys av värdeförmedlingen i svensk skola

Mimmi Norgren Hansson

Inledning

I SVENSK KONTEXT har det funnits en generell acceptans för att skolan inte bara förmedlar kunskaper utan även värden (SFS 2010:800 4 §). Skolan förväntas stå upp för, representera och agera mellanhand för samhällliga normer och värderingar. Även om det pågått en akademisk diskussion om värdegrundens vara eller inte vara (se t.ex. Franck 2016; Tännjö 2016) verkar det politiskt formulerade dokumentet tämligen ohotat. Därför är det särskilt intressant att värdegrundsarbetet i den svenska skolan tycks vila på en inre motsättning. Konflikten kan beskrivas som en individualistisk paradox och består i att elevernas egna tankar, åsikter och värderingar ska stå i centrum för utbildningen, samtidigt som det finns ett antal liberala grundvärderingar som inte är förhandlingsbara och förväntas utgöra skolans värderingsfundament (Jetten 2002; Lindström & Samuelsson 2019). Detta är två motstridiga grundantaganden som skapar problem för den progressiva utbildningstraditionen i Sverige. Michael Gustavsson har i ett tidigare nummer av *Tidskrift för Politisk Filosofi* beskrivit detta på följande sätt:

För en progressiv eller kritisk pedagogik innebär därmed värdegrundsfostran i praktiken en inneboende konflikt. Å ena sidan skall själva pedagogiken gestalta värdegrunden: eleven utvecklas till en demokratisk individ genom en elevcentrerad pedagogik där elevens egen erfarenhet, röst och egna idéer är viktiga. Å andra sidan måste de värden som utgör målet för elevens utveckling, om de så att säga inte växer fram av sig

själva, förmedlas enligt de principer som förknippas med den konservativa pedagogik till vilken den progressiva och kritiska pedagogiken ville utgöra alternativ (Gustavsson 2016: 18).

Den progressiva, konservativa och kritiska pedagogik som Gustavsson beskriver är en välanvänd kategorisering av värdeförmedling (Franck 2016: 83; Jones 2013; Thornberg 2006: 2–5). Kortfattat kan man säga att den konservativa ansatsen, ibland betecknad den traditionella, vilar på idén att skolan förväntas förmedla de värderingar som råder i samhället. Värdeförmedlingen syftar till att bevara gemensamma normer, i detta arbete har läraren en viktig roll som förmedlare av samhällseliga värderingar (Jones 2009). Riktningen för utbildningen går från majoritetssamhället genom skolan och läraren till eleverna. Den progressiva eller liberala ansatsen utgår i stället från eleven själv. Läraren vägleder eleven till att göra egna ställningstaganden och formulandet av den personliga moralen är målet för moralpedagogiken. De värden som förmedlas är implicita och det är upp till varje elev att avkoda vilka värderingar som uppfattas som fördelaktiga (Jones 2009). Till dessa två huvudinriktningar brukar en kritisk ansats tilläggas. Grunden för denna ansats är att kritiskt granska de värderingar som är rådande i ett samhälle och sedan verka för förändring. Genom att engagera eleverna fyller således moralpedagogiken en viktig funktion i en pågående samhällsprocess när värden identifieras och utmanas (Jones 2009).

Den konservativa och den liberala ansatsen har tidigare föreslagits vara rådande i svensk utbildning (Osbeck m.fl., 2018; Thornberg & Oğuz 2013). Därför kommer jag att utgå från dem för att 1) argumentera för vikten av att kontextualisera värdeförmedling när denna ska förstås och tolkas samt, 2) beskriva hur dessa ansatser relaterar till varandra i en svensk kontext och till sist, 3) ge några förslag för hur dissonans mellan värdesystemen kan hanteras i utbildningen.

Värden och funktion i svensk värdeförmedling

VÄRDEGRUNDSARBETET HAR I Sverige således förstås som både konservativt och liberalt orienterat (Osbeck m.fl. 2018; Thornberg & Oğuz 2013). I en analys av den svenska läroplanen beskrivs exempelvis

de inledande delarna som konservativa i och med att de fastslår ett antal gemensamma värden som ska förmedlas till eleverna, samtidigt som vikten av personliga ståndpunkter skrivs fram, något som snarare härleder till en liberal ansats (Osbeck m.fl. 2018: 197). I intervjuer med svenska lärare påvisas samma tendens när de beskrivs inta en slags hybridposition mellan den konservativa och den liberala ansatsen till värdeförmedling. Å ena sidan fokuserade lärarna på reaktiv förmedling av förgivettagna värderingar och läraren som företrädare för dessa värderingar. Å andra sidan beskrev de vikten av demokratiskt deltagande och självförverkligande värden som exempelvis att främja ett gott självförtroende och en positiv självbild hos eleverna (Thornberg 2008; Thornberg & Oğuz 2013: 54). Man kan alltså beskriva de konservativa och liberala ansatserna till värdeförmedling som samexisterande i svensk utbildningskontext.

För att förstå detta skulle man kunna tänka sig att de konservativa och liberala inriktningarna utgör motpoler till varandra, där den första fostrar individen in i traditionella värden och den senare stödjer frigörelsen av den autonoma individen från det traditionella kollektivet. Utifrån en sådan förståelse skulle sambandet mellan den konservativa och liberala ansatsen bestå i rörelsen mellan två positioner och motkrafter som drar utbildningen i olika riktning. Ansatserna verkar mot varandra men existerar samtidigt. Det finns dock något kontra-intuitivt med den konservativa ansatsen i en specifikt svensk utbildningskontext som gör att jag vill mena att relationen mellan ansatserna fungerar på ett annorlunda sätt än vad jag just beskrivit.

Det konstraintuitiva består i att det svenska samhället uppvisar världens mest liberala värdesystem (WVS/EVS 2022). Värderingarna som genomsyrar det svenska samhället bygger på sekulär rationalitet, självförverkligande och ett postmaterialistiskt förhållningsätt till världen (Green & Janmaat 2011; Haerpfer m.fl. 2022; Inglehart 2000; Schulz m.fl. 2018), värden som korrelerar med preferenser för individualism och autonomi (Inglehart & Oyserman 2004: 37). Dessutom är Sverige ett intressant exempel på ett samhälle som kombinerar individualistiska och kollektiva värden i en slags »kollektiv individualism» (Amnå 2007: 153). Konceptet reflekterar en uppskattning för självförverkligande och individualitet, kombinerat med en vilja att anta kollektivt ansvar, exempelvis genom att acceptera höga skatter. Utifrån välfärds-

statens framväxt och främjandet av jämlikhet genom individuella fri- och rättigheter uppstår så, något oväntat, en individualistisk och liberal värderingsprofil. I syfte att frigöra individen från traditionella maktstrukturer inom familjen ingick stat och individ i en ny allians som beskrivs genom begreppet statsindividualism (Berggren & Trägårdh 2015: 62). Något som bidragit till att det Sverige också kommit att bli världens mest liberaliserade land.

I en svensk skolkontext framhåller också lärare i religionskunskap omsorg och rättvisevärden framför lojalitet, auktoritet och renhet (Lindström & Samuelsson 2022). Dessa resultat är särskilt intressanta eftersom de överensstämmer med liberala kontra konservativa värden i en bredare ideologisk mening (Graham, Haidt & Nosek 2009; Lindström & Samuelsson 2022: 367). I studier med svenska lärarstudenter har samma liberala värdesystem observerats. Därav har frågan uppkommit om detta påverkar svenska lärares förmåga att förmedla kollektivistiska värden (Samuelsson & Lindström 2021; Samuelsson & Lindström 2017). Värdeförmedling i Sverige är alltså grundat på liberala värden, men eftersom majoritetssamhällets värdeprofil överensstämmer med dessa kan värdeförmedlingen även beskrivas som konservativ.

Att det svenska majoritetssamhället genomsyras av ett liberalt värdesystem är således grunden till samexistensen av de konservativa och liberala ansatserna inom värdeförmedlingen i skolan. För att synliggöra hur jag menar behöver *värden* separeras från *funktion* i analysen av de olika ansatserna. Värden utgör innehållet i värdegrundsarbetet, och funktion beskriver förhållandet mellan värdeförmedlingen i skolan och majoritetssamhället. Det svenska majoritetssamhället vilar idag på ett liberalt värdesystem; eftersom en liberal ansats även utgör innehållet i skolans värdeförmedling socialiseras eleverna i skolan in i majoritetssamhället. När värdeförmedlingen på detta sätt syftar till att upprätthålla samhällets nuvarande normer och värden blir *funktionen* av värdeförmedlingen konservativ.

Relationen mellan skola och samhälle kommer således att vara förstärkande så länge som de båda utgörs av ett liberalt värdesystem. Här i uppstår den individualistiska paradoxen. Trots att utbildningen är elevcentrerad och utgår från de enskilda ställningstagandena och den personliga moralen så fostras eleverna samtidigt in i ett rådande

liberalt värdesystem. Rundgången sker mellan ett liberalt majoritetssamhälle, som anger en konservativ värdeförmedling, vilken sedan förmedlar ett liberalt värdesystem, som socialiserar det liberala majoritetssamhället. På detta sätt är relationerna konserverande av en tidigare ordning.

Nedan kommer jag att analysera hur den motsägelsefulla relationen mellan konservativ funktion och liberala värden kan tänkas fungera. Detta görs i två steg, först visar jag hur dissonans uppstår i relationerna för att sedan diskutera tänkbara förhållningssätt till de dissonanta aspekterna av värdeförmedlingen. Jag kommer i och med detta att argumentera för möjligheten att nyttja dissonans för att synliggöra en liberal bias och låta undervisningen präglas av öppenhet och reflexivet.

Dissonans i värdesystemen

I ANALYSEN AV den liberala och konservativa ansatsen till värdeförmedling är det således grundläggande att skilja värden från funktion. Vilka värden som förmedlas bestäms av innehållet i värdeförmedlingen. För att avgöra funktionen måste värdeförmedlingen kontextualiseras, i detta fall i relation till det svenska majoritetssamhällets värderingsprofil. Om värdesystemen i samhället och skolan är överensstämmande blir funktionen konserverande. Om värdesystemen har olika innehåll blir funktionen i stället liberaliserande. *Tabell 1* nedan illustrerar detta för ett konservativt respektive liberalt majoritetssamhälle.

Värdeförmedling Majoritetssamhälle	Liberal	Konservativ
Liberal	Konservativ funktion	Liberal funktion
Konservativ	Liberal funktion	Konservativ funktion

Tabell 1: Funktion av värdeförmedling beroende av relationen mellan värdeförmedling och majoritetssamhällets värderingsprofil.

I detta avseende följer alltså det konservativa och liberala samhället samma ordning. Likhet genererar konserverande funktion och olikhet liberaliserande. Detta kan verka något självförklarande men har betydelse för nästa steg i argumentationen när det konservativa och liberala samhället på olika sätt påverkas av detta initiala förhållande. När ett liberalt samhälle bedriver liberal värdeförmedling uppstår nämligen dissonans mellan de värden som förmedlas och funktionen av värdeförmedlingen. Ett konservativt samhälle som bedriver konservativ värdeförmedling får följaktligen en konservativ funktion av värdeförmedling och undkommer inre dissonans mellan värden och funktion inom skolans värdeförmedling. Här skiljer sig det konservativa och liberala samhället eftersom det liberala alltid innefattar någon form av dissonans.

Värdeförmedling		
Majoritetssamhälle	Funktion	Värden
(1) Liberalt	Konservativ	Liberala
(2) Liberalt	Liberal	Konservativa
(3) Konservativt	Liberal	Liberala
(4) Konservativt	Konservativ	Konservativa

Tabell 2: Dissonans i relationerna mellan de olika aspekterna av värdeförmedling och majoritetssamhällets värdesystem.

I relationen mellan majoritetssamhället och skolans värdeförmedling kan, i enlighet med *Tabell 2*, en av följande aspekter utgöra den dissonanta: (1) funktionen av värdeförmedlingen, (2) de värden som förmedlas i utbildningen eller (3) i majoritetssamhällets värdeprofil. I kombinationen (4) där alla aspekter är konservativa återfinns ingen dissonans. Sverige skulle vara ett exempel på den första kombinationen och inneha dissonans i funktionen av värdeförmedling. Om vi

antar att dissonans är problematisk är det tänkbart att de dissonanta aspekterna kommer att hanteras genom att antingen tonas ned och/eller förflyttas. Jag kommer utifrån *Tabell 2* kortfattat exemplifiera dessa processer genom att beskriva möjliga förflyttningar av dissonans, jag använder Sverige och kombination (1) som exempel.

Om dissonans i kombination (1) överförs från funktion till de värden som förmedlas sker en tillfällig förändring till ett liberalt samhälle med konservativt innehåll i värdeförmedlingen, och kombination (2). Detta skulle innebära att en skola byter sitt liberala innehåll i värdeförmedlingen till ett konservativt. Genom att skapa oenighet mellan samhällets värderingar och de som förmedlas i skolan ges värdeförmedlingen en liberaliserande funktion. Dissonansen återfinns nu i stället i de värden som förmedlas i skolan.

Om vi antar att värdena förmedlas effektivt är detta dock ett temporärt tillstånd innan dissonansen succesivt försvinner och samhället blir konservativt, som i kombination (4). Det är dock mindre troligt att ett liberalt samhälle skulle initiera en konservativ värdeförmedling för att undvika funktionell dissonans. Mer sannolikt är att lösa den inre dissonansen i värdeförmedlingen genom att omförhandla relationen med majoritetssamhället.

Grunden i detta är att de värden som förmedlas i skolan måste *uppfattas som mer liberala* än majoritetssamhället. Detta kan man åstadkomma genom att liberalisera de värden som förmedlas i utbildningen, och/eller beskriva majoritetssamhället som den konservativa parten i relation till en liberal utbildning. Huvudsaken är att skolan uppfattas som mer liberal än majoritetssamhället. Om detta fungerar kommer dissonansen att förflyttas från värdeförmedlingens funktion till majoritetssamhället i kombination (3). I denna kombination har värdeförmedlingen i skolan ingen inre dissonans. Om vi återigen antar att värdeförmedlingen är effektiv är även detta ett temporärt tillstånd och relationen kommer så småningom att återgå till kombination (1) när majoritetssamhällets värdesystem liberaliseras.

Således finns det ett samband mellan kombinationerna (1) och (3), liksom mellan (2) och (4). Kombination (4) kommer dock osannolikt att förändras eftersom den inte uppvisar någon dissonans, medan förhållandet mellan kombinationerna (1) och (3) kan tänkas vara i ständig rörelse och omförhandling.

Denna analys genomförs på systemnivå, där »liberaliserande» används i betydelsen att skapa frihet från konformitet till samhällsnormer, snarare än att vara frigörande för eleverna själva. Dessutom tar schemat endast hänsyn till relationen mellan majoritetssamhällets värdeprofil och de olika aspekterna av värdeförmedling. I en mer komplex verklighet skulle det finnas andra relationer som påverkar funktionen av värdeförmedlingen.

Att hantera dissonans

DEN INNEBOENDE KONFLIKT som jag inledningsvis refererade till genom Gustavsson kan således förstås som dissonansen mellan värden och funktion av värdegrundsfostran. Genom innehållet i undervisningen uppmuntras eleverna till att göra egna ställningstaganden och att finna »sin egen» moral. När detta är en del i en konformistisk fostran där den liberala, autonoma och självständigt kritiska eleven fungerar som ett gemensamt ideal uppstår paradoxen. Om alla är unika på samma sätt, hur kan man då upprätthålla en liberal och individualistisk värdeförmedling? Utan att ge ett definitivt svar på den frågan kommer jag avsluta med en kort och tentativ diskussion av tre tänkbara förhållningssätt till hur man på en skolnivå kan hantera värdeförmedlingens inre dissonans.

Ett första sätt skulle vara att stå fast vid uppfattningen att alla självständigt väljer det liberala värdesystemet, inte för att det är en del i en kulturell och konformistisk process, utan för att de faktiskt är de rimligaste värdena. I en sådan argumentation görs det liberala värdesystemet till det rationella, om alla ges förutsättningar till fria och informerade val kommer de liberala värden väljas framför andra. Detta sätt att förklara dissonansen i värdeförmedlingen skulle baseras på en liberal förståelse av människan och rationaliteten. Grundläggande är att argumentera för att alla väljer samma men oberoende av varandra och bortse från orimligheten i en sådan slutsats. Eftersom det liberala värdesystemet är det som fria individer kommer att välja under rätt förutsättningar, kan likriktningen göras till en indikation på frihet och rättvisa snarare än kulturell konformism.

Ett andra sätt att hantera dissonansen skulle kunna vara att förstärka de liberala åsikterna. Grunden för ett sådant förhållningssätt

är att förstå värdeförmedlingen som en form av akademisk prestation. Genom att uttrycka det mest liberala värdesystemet kan dissonans undvikas inom skolans värdeförmedling. För att göra detta måste mer liberal värderas som bättre, och mindre liberal som sämre. Den »mest liberala» undviker dissonans mellan värde och funktion. Detta kan beskrivas som rörelsen mellan kombination (1) och (3) i *Tabell 2*, men också inom klassrummets ramar givet att eleven eller läraren med de mest liberala åsikterna upplevs som mer moraliska än de andra. Förhållningssättet utgår från att förstå värden som skolprestation, vilket kommer att leda till att de som bedöms vara mindre liberala även anses prestera sämre. För dessa personer kan man sedermera tänka sig att det återstår en rad nya alternativ. Att acceptera sin underordning till de liberala auktoriteterna, att liberalisera sina egna värderingar i hopp om att prestera bättre än tidigare auktoriteter eller, att ändra sina åsikter och anta mer konservativa och traditionalistiska värderingar. Genom att fokusera på prestation i värdeförmedlingen skapas således fraktioner inom det konformistiska kollektivet, och på detta sätt kan man tänka sig att illusionen om individualitet upprätthålls och en polariserande process initieras.

Denna diskussion har hittills en lätt dystopisk anda. Eleverna i svensk skola går från självutvecklande fyra-hörnsövningar till dokusåpadeltagare. Den liberala konformismen är ett faktum. Trots detta så verkar alternativet problematiskt. De konservativa värderingarna som inskränker människors fri- och rättigheter, hur ska de kunna rädda människor från det liberala lämmeltåget? Jag vill i detta läge nyansera mitt resonemang. En relation som bygger på dissonans behöver inte nödvändigtvis vara problematisk.

Ett tredje förhållningssätt till dissonansen mellan funktionen av och innehållet i värdeförmedlingen kan vara att hantera denna genom en reflexiv process. Om den föregående hållningen baseras på att göra värdeförmedlingen till prestation, grundas denna på att förstå värdeförmedlingen som ett utforskande lärande. I en sådan process kan dissonansen användas för att synliggöra en liberal bias och prövande utforska olika alternativ. Det krävande i detta förhållningssätt är att de frågor som behandlas måste initieras och förstås som öppna där mer liberalt inte är likställt med vare sig bättre eller sämre. Svårigheten med detta består inte minst i att skolan ofta förstås och praktiseras

som en plats för prestation i stället för lärande. Om värdeförmedlingen fungerar på samma sätt kommer det vara svårt att nyttja dissonansen som grund för reflektion. För att göra detta behöver värdeförmedlingen således vara öppen för olika förhållningssätt. Detta innebär inte att alla perspektiv bör jämföras med varandra i total värderelativism. Men även de liberala värdena bör tåla en kritisk granskning och en öppenhet etableras för att det kan finnas tillfällen där det mest liberala inte verkar vara det rimligaste alternativet. En sådan process kan även vara användbar för att medvetandegöra kulturell konformism, vilket möjliggör för granskning och när det bekommer legitim kritik.

Rörelsen mellan kombination (1) och (3) kan utifrån ett förhållningssätt som inte baseras på att prestera liberala värden gå åt olika håll beroende av den aktuella frågan. För att åstadkomma ett sådant klimat är det av vikt att tillåta trevande, motsägelsefulla och svåra åsikter i klassrummet. Dissonansen inom värdeförmedlingen kan således om den synliggörs användas i undervisningen, men företrädesvis i senare årskurser när eleverna har kapacitet att tillgodogöra sig problemets komplexitet. Det komplexa och inkonsekventa skulle då kunna ligga till grund för ett arbete där dissonans initierar reflektion. Syftet för värdeförmedlingen är då inte längre enbart socialiserande.

Hur syftet för värdeförmedling i svensk skola ska formuleras för att främja ett sådant förhållningssätt är en komplex fråga som kräver en mycket utförligare diskussion än denna. Jag vill i stället begreppsliggöra dissonansen i värdeförmedlingen och undersöka hur den kan förstås i relation till en bredare samhällskontext. Genom att synliggöra relationerna mellan olika värdesystem finns sedan möjligheten att diskutera och problematisera dessa. Den här avslutande diskussionen utgår från att dissonansen med fördel hanteras i klassrummet men förhållningssätten är även tillämpbara för andra roller såsom beslutsfattare eller deltagare i offentlig debatt, eller som analytisk utgångspunkt i skolrelaterad forskning.

Sammanfattning

I DENNA ARTIKEL har jag utforskat den inre konflikt i svensk värdeförmedling som beskrivits i tidigare forskning (Gustavsson 2016; Lindström & Samuelsson 2019). Grunden för analysen återfinns i den

paradoxala samexistensen av liberala och konservativa ansatser till värdeförmedling (Osbeck m.fl., 2018; Thornberg & Oğuz 2013). Genom att separera värden från funktion kan man se hur liberala värden i svensk skola kommer att ha en socialiserande och konservativ funktion. Utifrån denna analys har jag sedan beskrivit hur dissonans kan uppstå mellan värden, funktion och majoritetssamhälle. Ambitionen har så till sist varit att inleda en diskussion om dissonansens påverkan på värdeförmedling genom att beskriva tre tänkbara förhållningssätt till denna. Genom dessa tentativa resonemang hoppas jag bidra till en analytisk diskussion gällande värdeförmedling i svensk skola specifikt och relationen mellan konservativa och liberala värdesystem mer generellt. →

Mimmi Norgren Hansson är doktorand vid Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet, och anknuten som doktorand till Umeå centrum för genusstudier (UCGS).

Referenser

- AMNÅ, ERIK (2007) »Associational Life, Youth, and Political Capital Formation in Sweden: Historical Legacies and Contemporary Trends». I: Lars Trägårdh (red.) *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*, ss. 165–204. Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1x76dkp.12>
- EVS/WVS (2022) *European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017)*. GESIS Data Archive, Cologne. ZA7500 Data file Version 5.0.0. doi:10.4232/1.13897
- FRANCK, OLOF (2016) »Värdegrund i vardande: en rekonstruktiv analys». *Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik*, 2(1), 79–88. <https://doi.org/10.57126/noad.v2i1.12793>
- GRAHAM, JESSE, HAIDT JONATHAN & NOSEK BRIAN, A. (2009) »Liberals and Conservatives Rely on Different Sets of Moral Foundations». *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029–1046. <https://doi.org/10.1037/a0015141>
- GREEN, ANDY & JANMAAT JAN G. (2011) *Regimes of social cohesion: societies and the crisis of globalization*. Palgrave Macmillan.
- GUSTAVSSON, MICHAEL (2016) »Lärarens demokratiska uppdrag: värdegrund och ideologi». *Tidskrift för politisk filosofi*, 20(3).

- HAERPFER, C. INGLEHART, R., MORENO, A., WELZEL, C., KIZILOVA, K., DIEZ-MEDRANO J., M. LAGOS, P. NORRIS, E. PONARIN & B. PURANEN (red.) (2022) *World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile Version 4.0*. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. doi:10.14281/18241.18
- INGLEHART, RONALD (2000). »Globalization and Postmodern Values». *The Washington Quarterly*, 23(1), ss. 215–228. <https://doi.org/10.1162/016366000560665>
- INGLEHART, RONALD & OYSERMAN DAPHNA (2004) »Individualism, Autonomy and Self-Expression». I: H. Vincken, J. Soeters & P. Ester (red.) *Comparing Cultures*, Leiden: Brill.
- JETTEN, JOLANDA, POSTMES TOM & MCAULIFFE BRENDAN J. (2002) »We're All Individuals: Group Norms of Individualism and Collectivism, Levels of Identification and Identity Threat». *European Journal of Social Psychology*, 32, 189–207.
- JONES, TIFFANY (2009) »Framing the Framework : Discourses in Australia's National Values Education Policy». *Educational Research for Policy and Practice*, 8(1), 35–57. <https://doi.org/10.1007/s10671-008-9058-x>
- JONES, TIFFANY (2013) *Understanding Education Policy: The »Four Education Orientations' Framework*. Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-6265-7>
- LINDSTRÖM, NICLAS & SAMUELSSON LARS (2022) »Moral Taste and Moral Education: An Interview Study». *Athens Journal of Education*, 9(3), 365–376. <https://doi.org/10.30958/aje.9-3-1>
- LINDSTRÖM, NICLAS & SAMUELSSON LARS (2019) »Individualismens betydelse för moral- och etikundervisningen». I: Olof Franck, Emma Hall och Bodil Liljefors Persson (red.) *Religionskunskapsämnet i fokus: utmaningar och möjligheter* (p. 115–129).
- OSBECK, CHRISTINA., FRANCK OLOF, LILJA ANNIKA & SPORRE KARIN (2018) »Possible Competences to be Aimed at in Ethics Education: Ethical Competences Highlighted in Educational Research Journals». *Journal of Beliefs and Values*, 39(2), 195–208. <https://doi.org/10.1080/13617672.2018.1450807>
- SAMUELSSON, LARS & LINDSTRÖM NICLAS (2017) »On the Educational Task of Mediating Basic Values in an Individualist Society». *Athens Journal of Education*, 4(2), 137–150. <https://doi.org/10.30958/aje.4-2-3>
- SAMUELSSON, LARS & LINDSTRÖM NICLAS (2021) »Studying the Evaluative Views of Students as a Tool for Professional Development of Teacher Educators». I: Leah Shagrir och Smadar Bar-Tal (red.) *Exploring professional development opportunities for teacher educators* (p. 195–211).

- SCHULZ, WOLFRAM, AINLEY JOHN, FRAILLON JULIAN, LOSITO, BRUNO, AGRUSTI GABRIELLA & FRIEDMAN TIM (2018) *Becoming Citizens in a Changing World: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016 International Report*. Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73963-2>
- SFS 2010:800. *Skollagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- THORNBERG, ROBERT (2006) *Värdepedagogik i skolans vardag: interaktivt regelarbete mellan lärare och elever*. Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Avdelningen för pedagogik i utbildning och skola (PiUS).
- THORNBERG, ROBERT (2008) »The Lack of Professional Knowledge in Values Education». *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1791–1798. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.04.004>
- THORNBERG, ROBERT & OĞUZ EBRU (2013) »Teachers' Views on Values Education: A Qualitative Study in Sweden and Turkey». *International Journal of Educational Research*, 59(1), 49–56. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2013.03.005>
- TÄNNSJÖ, TORBJÖRN (2016) »Värdegrundens vara eller icke vara». *Nordisk tidskrift för allmän didaktik: NoAD*, 2(1), 69–73.

⇒ Politisk filosofi idag

Intervju med ROBERT »BOB» E. GOODIN,
distingerad professor emeritus på Australian National University
(ANU), redaktör för *The Journal of Political Philosophy*

HEJ BOB GOODIN, välkommen till vår intervjuserie Politisk filosofi idag! Du har arbetat som politisk filosof under nästan fem decennier nu, kring en mängd olika ämnen som demokrati, institutionell design, social rättvisa, välfärdsstaten, komplicitet och ansvar, terrorism, för att bara nämna ett fåtal. Vad arbetar du med för tillfället?

Många småsaker, naturligtvis. Men två stora bokprojekt har upptagit min tid under nedstängningarna på grund av covid-19 och framåt.

En bok – som publicerades för ett par månader sedan – rörde strukturell orättvisa.¹ Mer specifikt fokuserade den på de mekanismer genom vilka för- och nackdelar vidmakthålls över tid, och gick vidare med frågeställningen vad alla dessa mekanismer har gemensamt. Jag diskuterade alla de gamla vanliga mekanismerna, fast ofta på nya vis – status, nätverk, språk och kodningskategorier, sociala förväntningar, anseende och organisation. Drivkrafterna bakom alla dessa specifika mekanismer kan kokas ner till endast två: gynnsamma skaleffekter, externt; och hushållning med begränsad tid och uppmärksamhet, internt. Faktumet att alla synade mekanismer på dessa vis är socialt fördelaktiga skulle kunna hjälpa till att förklara varför den strukturella orättvisa som de producerar är så svår att utrota. Även om boken till stor del använde sig av ett brett spektrum av samhällsvetenskapliga ämnen var dess underliggande motivation förstås normativ och mycket av den faktiska analysen hade en i första hand filosofisk karaktär.

Min andra »pandemibok», som är under produktion, handlar om samtycke.² Det finns ett par obligatoriska bakgrundskapitel. Ett om samtyckets natur, som jag ser som »en handling som utgör ett åtagande», i första hand intrapersonellt och i andra hand interpersonellt.³ Ett annat gäller sätt att samtycka – underförstått, förmodat, implicit och normativt samtycke (»ought-to consent») – som jag utvecklar på nya vis. Sedan undersöker jag en rad frågor om samtycke som inte diskuterats tillräckligt: misstag rörande samtyckte och vem som ska bära kostnaden för dessa; sätt på vilka man kan »samtycka» (eller göra något som till stor del medför samma konsekvenser som samtycke) utan att veta att man gör det; sätt på vilka samtycke frammanas och åberopas; och överväganden kring återkallande av samtycke. Boken fortsätter sedan med tre tillämpningar. En rör samtycket från den medvetlösa och den beslutsoförmögna, kinky sex är mitt löpande exempel där. En annan rör samtycket hos den som är oförmögen att tala, med fokus på hur läkare kan få giltigt samtycke att behandla fångar som hungerstrejkar och inte vill dö men inte kan säga att de samtycker till assisterad matning utan att svika sina strejkande kamrater. Den tredje är vad jag kallar »förlängt samtycke», som diskuterar hur bokens analys av samtycke kan ha betydelse för röstning och politisk auktoritet. Boken avslutas med en något deflationär epilog med titeln »Consent in its Place». Medan mycket av det som nyligen skrivits om »samtycke» är fixerat på sex behandlar min bok ett mycket bredare tillämpningsområde. Den använder sig av idéhistoria – särskilt Pufendorf. Juridik, särskilt kontrakts- och skadeståndsrätt, är också en rik resurs som jag använder mig mycket av. Trots detta är det en i grunden filosofisk bok, ägnad åt att skapa distinktioner och bedöma argument som är inspirerade av dessa och flera andra forskningsområden.

Mitt nästa stora projekt kommer förmodligen att handla om tabun och andra sådana »normer om odiskuterbarhet». Det projektet blir ett samarbete med min ANU-kollega Nic Southwood och bygger på vår tidigare bok om sociala normers natur i allmänhet.⁴

Förra året tilldelades du Skytteanska priset i statsvetenskap, ibland kallat »Nobelpriset i statsvetenskap», för att »med skärpa och framgång strävat efter att förena politisk filosofi med empirisk

statskunskap för att öka kunskapen om hur anständiga och värddiga samhällen kan utformas». Vad är politisk filosofi, enligt dig, och hur relaterar det till andra forskningsområden – empiriska, men också icke-empiriska som etik eller rättsvetenskaplig teori?

Jag är av den gamla skolan och anser att politisk filosofi är i grunden normativ – etik tillämpad på politik, både processer för politiskt styre och de problem som kan lösas (eller förorsakas) genom samordnade politiska åtgärder. Detsamma gäller rättsfilosofi – etik tillämpad på rätten. Och de två interagerar självfallet, på så vis att det i politisk problemlösning ofta ingår att stifta och applicera lagar enligt korrekta procedurer, där lämpligheten i dessa procedurer är en i grunden moralisk fråga.

Som du uppmärksammade tidigare tenderar jag att röra mig över stora områden med liten respekt för disciplinära gränser. Dispyter om gränsdragningar intresserar mig inte. Andras specialiserade expertis intresserar mig definitivt, särskilt när jag arbetar långt ifrån mitt eget fält. Men det är lätt att överskatta hur mycket djupgående teknisk expertis som faktiskt behövs för att göra en filosofisk poäng, till och med när det gäller empiriska frågor. Låt mig ta ett exempel. 1980 gjorde jag en omfattande kartläggning av de etiska frågorna rörande kärnkraftverk (mitt bidrag till »Kärnkraft? Nej tack»-rörelsen).⁵ Teknologin bakom kärnklyvningen och hanteringen av den och dess avfall är naturligtvis mycket svårtillgänglig. Men att få grepp om precis tillräckligt mycket av den tekniska litteraturen för att göra de etiska poänger som intresserade mig var faktiskt inte så svårt. Skulle jag kunnat bygga ett kärnkraftverk utifrån mina kunskaper? Självklart inte. Men jag förstod absolut tillräckligt av tekniska fakta för att kunna säga varför de som kunde det inte borde.

Relationen mellan politisk filosofi och empirisk samhällsvetenskap präglas, har jag upptäckt, av ett ömsesidigt utbyte. Som konsekventialist är jag förstuds särskilt intresserad av empiriska fakta i frågan om orsakerna till sociala problem och troliga konsekvenser av åtgärder utformade för att mildra dem. Men man behöver inte vara en särskilt enveten konsekventialist för att anse att »bör implicerar kan», och empirisk samhällsvetenskap är betydligt bättre än fätöljstänkande för att upptäcka vad som kan och inte kan göras socialt och politiskt. Så det

gläder mig alltid att få god filosofisk användning av de mest tillförlitliga rönen från empiriska samhällsforskare.

Men som jag sa är det en relation med ömsesidigt utbyte. Empiriska samhällsvetare kan ha nytta av petnoga filosoferande också. Ibland är det filosofiska bidraget till deras arbete bara en fråga om att klargöra sitt syfte. Världen är stökig och komplicerad. Empiriska forskare tenderar ofta att vältra sig i stökigheten och förutsätta att en modell är bättre ju mer komplicerad den är (för att den då bättre liknar den komplicerade verklighet de försöker modellera). Filosofer som håller fast vid Ockhams rakkniv kan hjälpa dem att ta till sig Hilary Clintons råd till Bill: »Håll det enkelt, dummer!» Visst, allt är mycket komplicerat – men om man bortser från allt det oviktiga, vad är den huvudsakliga poängen?

Min bok *The Real Worlds of Welfare Capitalism*, skriven ihop med ekonomer och statsvetare, är ett bra exempel på det.⁶ Visst, olika typer av välfärdsstater prioriterar olika mål. Men i stället för att nöja oss med ett relativistiskt konstaterande att »vi gör olika» (som tidigare forskare på välfärdsstaten hade gjort) fortsatte vi genom att utforska prestationen hos olika statstyper med hjälp av den bästa måttstocken för vart och ett av dessa olika mål och gjorde en uppseendeväckande empirisk upptäckt. Oavsett vilket mål som diskuteras presterade den socialdemokratiska välfärdsregimen bäst och den liberala (US-amerikanska) välfärdsregimen sämst. Det är ett förvånande forskningsresultat, minst sagt: ekonomen och Nobelpristagaren Robert Solow hyllade det i *The New York Review of Books*.⁷ Det är ett i första hand empiriskt forskningsresultat, men möjliggjort genom den klarsynthet som karaktäriserar god filosofi.

Eller ta ytterligare ett exempel, min bok om tidsanvändning, skriven tillsammans med sociologer och statsvetare.⁸ Tidsanvändningsforskare hade under årtionden samlat information om hur människor faktiskt spenderar sin tid. Detta gjordes genom att ge personer dagböcker och be dem att varje kvart registrera vad de gjorde. Forskarna kodade sedan aktiviteterna efter kategorierna: betalt arbete, obetalt hushållsarbete, egenvård (framför allt att äta och sova) och ledig tid (vilket var återstående tid, »tid som inte spenderades på någon av ovan nämnda saker»). Men när jag som filosof tittade på dessa kategorier var det något som genast stod ut. Det vi är moraliskt intresserade av

är väl människors »självbestämda tid» – hur mycket tid de hade då de kunde göra precis som de ville. Tidsanvändningsforskarnas kategori »ledig tid» underskattar uppenbarligen detta. Hur mycket tid det är absolut »nödvändigt» för en person att ägna åt betalt arbete är (enligt definitionen av »fattigdom») helt enkelt så lång tid det tar personen att med sin timlön uppnå en inkomst som når fattigdomsgränsen. De flesta vill gärna ha mer pengar än så, och arbetar betydligt längre för att uppnå det. Men fattigdom handlar om nödvändighet. Att arbeta längre för att tjäna lite extra pengar utöver det är ett val, inte en nödvändighet. Detsamma med obetalt hushållsarbete: de flesta människor vill förmodligen att deras hus ska vara renare än minimum för det socialt acceptabla och att deras familjer ska få mer än knappt tillräckligt att äta, och de lägger mer tid på obetalt hushållsarbete på grund av dessa högre ambitioner. Men som sagt, det är en fråga om val snarare än nödvändighet. Med hjälp av denna rekonceptualisering av frågan genomförde vi en ny analys av datan från tidsanvändningsdagböckerna för att se hur mycket faktisk »självbestämd tid» den genomsnittliga personen i olika typer av hushåll verkligen hade. Än en gång skiljde sig våra resultat markant från de tidigare. Enligt tidsanvändningsforskarnas traditionella definition verkar kvinnor i »dink»-hushåll (»dual-income, no kid») ha ungefär lika mycket ledig tid som ensamstående mödrar. Men enligt våra nya mått har »dinks» betydligt mer »självbestämd tid» än ensamstående mödrar. Det stämmer att »dink»-kvinnor och ensamstående mödrar faktiskt ägnar ungefär lika mycket tid åt betalt arbete, men ensamstående mödrar gör det till stor del för att skrapa ihop en inkomst som räcker för att undvika fattigdom, medan »dinks» gör det för en inkomst som långt överträffar detta. Återigen blev denna filosofidrivna poäng mycket uppskattad bland empiriska samhällsvetare. Vi tilldelades Stein Rokkan-priset av International Social Science Council – som allmänt anses vara det näst mest prestigefyllda statsvetenskapliga priset efter Skytteanska – för det arbetet. Än en gång; sociologer hade samlat tidsanvändningsdata sedan åtminstone 1920-talet, men det krävdes en filosof för att göra det avgörande konceptuella genombrottet.

År 1993 startade du *The Journal of Political Philosophy (JPP)*, idag en av de högst rankade akademiska tidskrifterna inom poli-

tisk filosofi. Varför bestämde du dig för att grunda *JPP*, och kan du berätta lite om hur allt började?

Skapelseberättelser är alltid kul. Låt mig närma mig *JPP:s* från ett par olika vinklar.

En är min personliga historia. Jag doktorerade i Oxford under handledning av Brian Barry. När han blev redaktör för *Ethics* 1979 anlätade han mig och ett par andra för att dela på de redaktionella sysslorna, och vi träffades alla årligen i hans lägenhet i Chicago för att diskutera generella redaktionella strategier. Så när jag flyttade till ANU 1989 hade jag redigerat en stor tidskrift inom politisk filosofi under ett decennium (och dessutom en stor tidskrift för allmän statsvetenskap, *British Journal of Political Science*, under tre av dessa år). Jag hade lärt mig konsten att redigera och jag hade fått smak för det.

I Canberra introducerade Chandran Kukathas mig för *The Political Theory Newsletter*, som han hade redigerat där. Det innehöll onekligen mycket som hörde hemma i ett »lokalt nyhetsbrev». Men det publicerade också några riktigt stora artiklar som från början varit seminarrepresentationer av ANU:s många framstående gästforskare. Jag föreslog för honom att skippa det lokala nyhetsbrevsskräpet och göra om det till en riktig betydelsefull akademisk tidskrift. Han svarade: »Visst, om du redigerar den tillsammans med mig.» Så föddes idén om *JPP*.

Vi hittade snart en utgivare – Blackwell; jag sörjer fortfarande deras frånfälle. Men vi visste alltför väl att nylanserade tidskrifter typiskt sett har en oturlig första tid – ett imponerande första nummer, med utmärkta artiklar som redaktören trugat sig till av sina nära kontakter, följt av ett antal nummer som i princip bara är slöseri på papper. Så vi spenderade de följande två åren med att samla på oss ett stort antal artiklar – vissa från riktigt kända personer, vissa riktigt bra artiklar, ett fåtal som faktiskt var både och. Sedan strödde vi ut dessa »toppartiklar» under de två första åren, så att den genomsnittliga kvalitén på alla *JPP:s* nummer var rätt så konstant. Det var förmodligen hemligheten bakom *JPP:s* framgång med att etablera sig som en riktigt stor tidskrift redan från start.

En annan sida av skapelseberättelsen var »marknadsnisch». När jag sade upp mig från *Ethics* för att starta *JPP* skämtade jag med deras

redaktör, Jerry Dworkin, och sa: »Du drog ner *Ethics* i ett meta-etiskt håll vid precis rätt tillfälle för mig att starta en ny tidskrift för politisk filosofi!» *Philosophy & Public Affairs* var just då som mest en skådeplats för intern beundran. *Political Theory* hade alltid varit en blandad kompott med ett märkligt hopplock av historiska grejer, aktuella grejer och kontinentala grejer, med en gnutta analytiska grejer som var så där. Därför fanns det vid den tiden verkligen en marknadsnisch för en tidskrift dedikerad åt analytisk politisk filosofi, som var starkt rotad i filosofi men välkomnade statsvetare, jurister, ekonomer och sociologer som var intresserade av politiska ämnen och arbetade i en analytisk anda.

Hur har arbetet med tidskriften förändrats sedan starten?

Under de 30 år som gått har det förstås skett många förändringar. När *JPP* startade fanns bara papperstidskrifter och snigelpost. Bidrag inkom (i tre exemplar) via post och postades sedan till granskare. De postade tillbaka sina rapporter som sedan postades tillbaka till författarna. Den tid som posten tog innebar troligtvis en månads extra svarstid för författaren (det syntes dock inte i vår statistik, eftersom bara tidpunkterna då bidraget inkom och när svaret skickades registrerades där, således kapades en vecka eller så i varje ände).

Detta var också innan varenda forskare hade en stationär dator. För dem som inte hade det innebar redigering en mödosam omskrivning av texten.⁹ Skribenter tenderade ofta att vara mindre lyhörda för ändringsförslag, enbart av s.a.s. mekaniska anledningar.

Då, i början, inkom också betydligt färre bidrag, vilket fick olika konsekvenser. Det var mindre arbete med att behandla bidragen, och mer arbete med att söka upp och bjuda in författare att inkomma med lovande artiklar (alltid med »inga garantier»-förbehåll). Men den kanske viktigaste konsekvensen var att när vi upptäckte ett lovande bidrag som behövde bearbetas ytterligare hade vi råd att ägna mer tid åt att arbeta med en författare för att förfina det. Ibland fungerade det, ibland utmärkt, och ibland klappade det ihop. Men på den tiden kunde vi ta risken och hoppas att det skulle fungera. Det händer fortfarande att jag gör så – men i mindre utsträckning och jag satsar bara på lågoddsare, med tanke på trycket i och med ständigt ökande bidrag.

I april i år kom nyheten att utgivaren Wiley kommer att avsätta dig som redaktör för *JPP* i början av nästa år. Som ett resultat av detta har dina medredaktörer, liksom i princip alla biträdande redaktörer och redaktionsstyrelsemedlemmar, sagt upp sig; och över 1 000 forskare inom närliggande fält har skrivit på en namninsamling som innebär att de kommer att avstå från att publicera i och arbeta med *JPP* när du fått gå. Wiley anger »kommunikationsproblem» som anledning till beslutet, medan många i forskarsamhället spekulerar om att det kan vara ett resultat av att Wiley, en kommersiell utgivare, vill överträda gränserna för redaktionellt oberoende. Har du några kommentarer angående denna senaste utveckling på *JPP*?

Jag kan inte säga så mycket om den händelsen, eller kontakterna med Wiley angående tidskriften i allmänhet, utan att riskera stämning för att ha röjt konfidentiell information. Det betyder inte, ska jag tillägga (för att undvika andra rättsprocesser), att de har utsatt mig för några specifika hot av det slaget. Men redan det faktum att möjligheten föresvävar mig säger något om slutets karaktär, antar jag.

Wiley var inte avtalsenligt skyldig att ge någon förklaring till varför de sparkade mig som redaktör för *JPP*, och de gav mig ingen. Så jag kan bara gissa vad deras anledningar är. Eftersom jag trodde att kommersiella imperativ kunde spela in frågade jag runt bland vänner som är utgivare om sådana imperativ generellt. Jag sammanfattar dessa konversationer nedan. Som sagt, jag har ingen aning om något av det faktiskt låg bakom Wileys beteende gentemot *JPP*. (Jurister: notera väl denna rättstvistssäkra friskrivningsklausul!) Det generella är nog ändå mer intressant än det specifika.

Baserat på vad jag snappat upp genom att sitta i redaktionskommittéer för andra tidskrifter, och från de där konversationerna med andra utgivare, är detta vad jag tror har skett i tidskriftsutgivningsvärlden i stort.¹⁰ Fram till (och i vissa fall även efter) slutet av det föregående seklet sålde utgivare prenumerationer separat för varje tidskrift. Bibliotekarier valde att prenumerera eller inte prenumerera på enskilda tidskrifter baserat på deras (eller deras lokala rådgivares) uppfattningar om tidskriftskvalitet.¹¹ På den tiden överensstämde därför utgivarens kommersiella intressen av att maximera intäkterna från prenumera-

tioner perfekt med redaktörernas intresse att publicera en produkt av hög akademisk kvalitet.

Sedan dess har utgivare börjat sälja sina tidskrifter till bibliotek i »paket». I en sådan värld spelar varje enskild tidskrifts kvalitet mindre roll, och den totala volymen av det som finns i paketet börjar spela mycket större roll. Ofta säljs dessa paketerade produkter till konsortier av många bibliotek, vilket ytterligare minskar varje enskild bibliotekaries möjlighet att utöva kvalitetskontroll genom inköpsbeslut.

Framgångarna för open access har, oavsiktligt, blivit dödsstöten för kvalitativ akademisk utgivning, genom att driva en fatal kil mellan utgivarnas och tidskriftsredaktörernas incitament. Det finns flera olika modeller som utgivare använder sig av för att komma till rätta med open access-världen, och med varje modell följer en egen uppfattning om vilken typ av press utgivarna ska lägga på redaktörerna för sina tidskrifter.

Om vi bortser från specialfall verkar ett faktum dominera nästan alla dessa modeller direkt eller indirekt. Detta faktum är att kommersiella utgivares vinster i allt högre grad är en funktion av löjligt höga open access-avgifter, oavsett om dessa betalas av författaren, bidragsgivaren eller (numera oftast) författarens hemlärosäte eller nationella myndigheter genom s.k. Transformativa avtal. Sättet att maximera dessa vinster är att maximera antalet artiklar som en tidskrift publicerar – och att göra det utan hänsyn till kvalitet. (Som sagt, med tanke på »paketering» och konsortier kan bibliotek ändå inte säga upp prenumerationen på en enskild tidskrift vars kvalitet försämrats, så en tidskrifts kvalitet är inte längre en kommersiell angelägenhet för utgivare som vill maximera vinsten.)

I denna Nya Värld för tidskriftsutgivningen motiveras utgivare att pressa redaktörerna att öka antalet publicerade artiklar, ibland radikalt.¹² De kan pompöst låtsas att detta gagnar »god vetenskap», med tanke på det stort ökande antal artiklar som skrivs varje år. Men det argumentet utgår ifrån att allt det där nya är av samma genomsnittliga kvalitet som det gamla – vilket en utgivare inte har någon möjlighet att veta, och vilket enligt min erfarenhet som *JPP:s* redaktör är radikalt osant. *JPP* upplevde en ökning med flera hundra procent av inkomna bidrag under mina år som redaktör. Men antalet »riktigt bra» bidrag förblev hela tiden i det närmaste konstant, i absoluta tal; praktiskt ta-

get alla de extra bidragen var opublicerbara. Jag säger detta i egen-
skap av redaktör känd för att publicera bra första artiklar av okända
författare i början av sina karriärer, och vars tidskrift publicerar fler
artiklar av icke-anglofona författare än någon jämförbar tidskrift.¹³ Så
jag säger det inte av »Ivy League»-snobbighet. (Jag refuserar genom-
gående fler av deras artiklar än jag publicerar.) Det är en ren och skär
kvalitetsbedömning.

Bloggosfären är full av gnäll om att tidskrifter borde utöka antalet
antagna artiklar på grund av att »min artikel var inte sämre än den
sämsta artikeln som förekom där det året». I de flesta fall är det helt
enkelt inte sant. (Jag erkänner dock villigt att *JPP* vissa år publicerat
en artikel eller två som vi inte skulle ha gjort om vi inte varit avtalsen-
ligt skyldiga att publicera ett visst antal artiklar per år.) Men anta att
påståendet var sant, och räkna på det.

Att publicera fler artiklar som är lika dåliga som de sämsta publi-
cerade artiklarna skulle automatiskt sänka den genomsnittliga kvali-
teten på artiklarna i tidskriften – det är ett oundvikligt faktum enligt
enkel aritmetik. Självklart har varje författare till en nästan-lika-bra
artikel ett intresse av att *deras* artikel blir antagen – men *bara* deras.
Om alla nästan-lika-bra artiklar publicerades skulle värdet av att publi-
cera i tidskriften störtdyka, till förtret för alla författare som public-
eras där. Det är ett klassiskt exempel på Allmänningarnas tragedi. I
detta fall blir redaktörens roll att vara Verkställaren mot både egen-
nyttiga författare i bloggosfären och egennyttiga kommersiella utgi-
vare på aktiemarknaden.

**Framtiden för *JPP* är ganska osäker just nu. Men generellt sett, har
du en framtidsvision för fackgranskade tidskrifter som du tror är
genomförbar och främjar akademiska värderingar?**

Hur ser framtiden ut för utgivningen av akademiska tidskrifter, inom
och bortom politisk filosofi? Vissa säger: »Bara släpp lös det.» Låt allt
publiceras på ett eller annat sätt, antingen i icke-selektiva akademiska
tidskrifter eller på internet. Det skulle innebära en maximering av pu-
blikationer. Grindvakter, förstått som de som förhindrar något från att
visas offentligt, skulle elimineras.

Jag uppskattar lika mycket som någon annan värdet av internet

som en skattkammare av akademiska resurser. Jag spenderade ett år som gästforskare vid US National Institutes of Health, där mitt kontor låg praktiskt taget bredvid världens största medicinska bibliotek. Men eftersom jag inte är medicinsk forskare var det oanvändbart för mig. Jag hade kunnat spendera en timme på en resa till biblioteket på Georgetown University. Men först försökte jag hitta samma eller liknande material på internet; jag lyckades alltid, så jag gjorde aldrig resan och välsignade internet. Därför håller jag fullständigt med om att det är akademiskt sett mycket bra att göra massor av material allmänt tillgängligt.

Följden är helt enkelt att tidskrifterna inte längre har ensamrätt på att »göra saker allmänt tillgängligt». Med tanke på detta faktum, vad är mervärdet av en tidskrift?

Det ligger väl helt enkelt i att berätta för dig vad, bland den myriad av saker tillgängliga där ute i cyberrymden, du ska göra dig besväret att läsa. Och om det är tidskriftens primära funktion är det avgörande att den vägledning den tillhandahåller är mer snarare än mindre selektiv. Selektiva tidskrifter erbjuder en uppmärksamhetsguidande tjänst: de säger »dessa är de saker du verkligen behöver läsa» (självfallet om du är intresserad av det specifika ämnet, men även om du bara vill ha en bra översikt över de generella utvecklingarna inom ditt område).

Ta till exempel *Philosopher's Annual*.¹⁴ Den trycker om de tio bästa artiklarna som publicerats inom det filosofiska fältet varje år. Om den tryckte om de hundra bästa, eller tusen bästa, skulle den helt enkelt sluta ge vägledning för var vi bäst bör investera vår oundvikligen begränsade tid och uppmärksamhet.

Ta det motsatta exemplet *The Philosopher's Index*, som publicerar abstracts av alla publicerade artiklar, utan urskillning – »650 000 registreringar av publikationer [...] från 139 länder och på 37 språk», som de skryter om på sin hemsida.¹⁵ Kanske kan den typen av publikationer hjälpa forskare att fylla ut sina litteraturöversikter. Men de kan inte på långa vägar berätta för människor »vad som verkligen är viktigt». Det kan bara en betydligt mer nogräknad källa göra, som en mycket selektiv tidskrift. Jag brukade skämta med mina kontakter på Blackwell, när *JPP* gavs ut av dem, och säga: »Vad är *JPP* om inte »Bobs val»?» Undermeningen: om utgivaren blev för påträngande kunde jag alltid säga upp mig och uppmana folk att skicka mig URL:er till sina

nyligen postade opublicerade artiklar, sedan kunde jag kurerat en lista av »Bob's val» och posta länkar till de jag ansåg vara de bästa bland dessa. Det var ett skämt då (men ett skämt som människorna på Blackwell, som var betydligt klyftigare än deras efterträdare, förstod att de skulle ta på allvar). Det, eller något liknande, är kanske vägen framåt om vi vill bevara den kvalitetskontrollerande funktion som mycket selektiva tidskrifter historiskt har utfört åt forskarsamhället.¹⁶

***JPP* har, i likhet med *Tidskrift för politisk filosofi* – och i ännu högre grad fältet politisk filosofi – historiskt sett dominerats av vita män. Vad är dina tankar om den fortsatta underrepresentationen av kvinnor och marginaliserade samhällsgrupper inom politisk filosofi?**

Det finns flera distinktioner att göra här. (Den ständiga filosofen, som gör distinktioner: ber om ursäkt!) Den första gäller hur du använder ordet »historisk», som väcker frågan om »då och nu». Den andra gäller en ekvivokation mellan andelen av en demografisk grupp inom professionen i stort och samma grupps andel bland författare i en tidskrift.

Ja, historiskt sett har filosofi i allmänhet, och även politisk filosofi, varit väldigt dominerat av vita män. Med det sagt, när du tittar nedanför de »topp tio genom tiderna» var en del av de mest intressanta filosoferna icke-vita och/eller icke-män. (Kom ihåg att Sankt Augustinus var en nordafrikansk berber.) Men historiskt är det en i stort sett rättvis beskrivning. Bland de nutida finns dock betydligt fler icke-män och åtminstone några fler icke-vita, etc. Det har definitivt rört sig i rätt riktning, även om det inte rört sig tillräckligt. Tyvärr har jag inte några särskilda insikter om hur man kan påskynda den processen inom professionen som helhet.

Det adresserar frågan om »vilken andel målgruppen utgör av den totala populationen av politiska filosofer». Jag tar den smalare frågan om huruvida tidskrifter publicerar rätt andel artiklar från dessa demografiska grupper. Ett välkänt uttryck bland redaktörer, när de kritiserar för att inte publicera mer på ett specifikt ämne, är: »Vi kan inte publicera något vi inte erbjuds.» Lika sant är att vi inte kan publicera något av personer som inte finns där för att erbjuda oss det. Så det rätta sättet att avgöra huruvida en viss tidskrift publicerar »tillräckligt»

många artiklar från en viss demografisk grupp är väl att jämföra tidskriftens författares demografiska profil med den inom professionen som helhet.

Om man ser det så har *JPP* i alla fall alltid varit på rätt spår. Det kan förstås vara svårt att få fram statistik angående vilken andel vissa grupper utgör inom professionen i stort. Men så vitt vi kan avgöra publicerar *JPP* kvinnor och afroamerikaner i ungefär samma proportion som de är representerade inom professionen.¹⁷ *JPP* publicerar också många artiklar av personer i länder där engelska inte är det första språket, vilket nyligen blivit en annan känslig mångfaldsdimension.¹⁸ Andra topptidskrifter inom politisk filosofi lyckas inte lika bra med alla relevanta dimensioner. *Philosophy & Public Affairs* har dock på senare år publicerat bara en aning lägre andel kvinnor, och *Ethics* bara ytterligare en aning lägre andel.¹⁹ Men båda ligger lite mer efter beträffande mångfald vad gäller rasifiering och språk.²⁰

Jag vill lägga till att åtminstone *JPP* inte gjort detta genom att tippa vågen till förmån för bidrag från någon specifik demografisk grupp. Det enda vi gjort är att »visa intresse» för saker som de demografiska grupperna är intresserade av, och vi har publicerat det bästa från dessa demografiska grupper för att det på ett intressant vis varit annorlunda i jämförelse med de konventionella bidrag som alltför ofta är tråkiga epicykler av sådant som ändå hunnit bli »trötta ämnen» (som det stod i en av de »refuseringsmallar» som vi använde på *Ethics* på 1980-talet). Låt mig ge bara ett exempel. Vid diskussioner om huruvida migranter borde få rösträtt ställs frågan vanligtvis ur mottagarlandets perspektiv – det land som personen migrerat till. Claudio López-Guerra, som är mexikan, påpekade att frågan ser väldigt annorlunda ut ur ursprungslandets perspektiv – det land som personer har migrerat från och som de (och deras ättlingar, som får medborgarskap och således rösträtt genom *jus sanguinis*) kanske inte längre har några band till.²¹

Det skulle vara att dra för långtgående slutsatser att hävda att forskare från demografiska grupper som i allmänhet är underrepresenterade inom politisk filosofi har en privilegierad position *tout court*. Men på grund av sina annorlunda erfarenheter har de ofta något intressant att säga, rent filosofiskt. Och det är säkerligen värt något, både för dem och professionen som helhet.

Slutligen, har du några råd för unga politiska filosofer och filosofstudenter?

Jag skrev en handledning i »hur man skriver analytisk politisk filosofi», som har publicerats på annat håll.²² Den skrevs för Chiara Lepora, en annan forskare i bioetik mitt i karriären, som arbetar tillsammans med mig vid US National Institutes of Health. Hon var läkare och ledde under många år uppdrag i konfliktzoner för Läkare utan gränser, och ville skriva om frågor om medskyldighet som uppkom i och med det.²³ Men hon hade ingen bakgrund inom filosofi. Så dessa råd skrevs för en väldigt speciell sorts neofyter, men jag tror att det mesta skulle vara användbart för alla sorters nybörjare inom filosofin. För dem utan enkel tillgång till den boken är mina grundläggande råd att: håll det kort, håll det enkelt och kom ihåg att »klarhet» är högsta beröm inom analytisk filosofi.

Jag tvekar inför att ge mer detaljerade råd än så dessa dagar, eftersom jag har en känsla av att hur jag föredrar att göra politisk filosofi mycket väl kan vara något som hör till det förflutna. Det jag en gång skulle ha sagt var biljetten till framgång – och den typ av artikel jag fortfarande finner mest nöje i att läsa – ignorerar väsentligen »litteraturen» och utvecklar helt enkelt en fullständigt ny insikt.²⁴ Och det är det råd jag fortfarande önskar att jag kunde ge. Hitta ett helt eget problem, helst utifrån verkliga erfarenheter. Försök inte rida på vågen av den senaste trenden (när din doktorsavhandling är färdig kommer den ändå vara passé snarare än banbrytande). Den till synes säkra strategin att bidra med ännu en variant på någon pågående diskussion är faktiskt ett säkert sätt att misslyckas. Efter att de första stora artiklarna har kartlagt de grundläggande dragen, och de första stora kritikerna har visat på de huvudsakliga bristerna, bryr sig ingen om de ytterligare epicyklerna. Den till synes säkra strategin är faktiskt bara en garanterad väg till att bli akademiskt obetydlig.

Samtidigt är detta den sorts artiklar som många tidskrifter verkar föredra nu. Den typiska artikeln i politisk filosofi idag börjar, och slutar nästan också, med en omfattande genomgång av till stor del ovidkommande litteratur, med bara ett litet avslutande smakprov som ger en antydning om ett argument som inte kan utvecklas inom det lilla utrymme som återstår. Varför någon skulle vilja skriva, läsa eller publ-

icera något sådant är fullständigt obegripligt för mig. Men det verkar vara normen och förväntningen numera i alltför många tidskrifter och bland alltför många arbetsgivare, som räknar publikationer i stället för att läsa dem.

Men ändå, trender och mode kommer och går snabbt i den akademiska världen. Så även detta går kanske över. Kanske är det bästa rådet därför: »Lita på dina instinkter, gör bra filosofi på ditt eget vis, och bara hoppas att det kommer att bli uppskattat.» →

Katharina Berndt Rasmussen
(Översättning av Majk Michaelsdotter)

Noter

1. Robert E. Goodin, *Perpetuating Advantage: Mechanisms of Structural Injustice* (Oxford University Press, 2023). En video där jag presenterar de viktigaste resultaten för Institutet för framtidsstudier finns här: https://www.youtube.com/watch?v=7mz_sREizvU.
2. Robert E. Goodin, *Consent Matters* (Oxford University Press, under utgivning).
3. En förhandsvisning av detta argument finns online: Robert E. Goodin, »Consent as an act of commitment», *European Journal of Philosophy* (kommande), DOI: 10.1111/ejop.12852.
4. Geoffrey Brennan, Lina Eriksson, Robert E. Goodin och Nicholas Southwood, *Explaining Norms* (Oxford University Press, 2013).
5. Robert E. Goodin, »No moral nukes», *Ethics*, 90 (1980), ss. 417–49.
6. Robert E. Goodin, Bruce Headey, Ruud Muffels och Henk-Jan Dirven, *The Real Worlds of Welfare Capitalism* (Cambridge University Press, 1999).
7. Robert M. Solow, »Welfare: the cheapest country», *New York Review of Books*, 47 (# 5: Mar. 23, 2000), ss. 20–3.
8. Robert E. Goodin, James Mahmud Rice, Antti Parpo och Lina Eriksson, *Discretionary Time: A New Measure of Freedom* (Cambridge University Press, 2008).
9. Eller bokstavligt klippa-och-klistra – men jag kan vara den enda författare som någonsin skickat ett manus till tryck i den formen.
10. För mina tidigare kommentarer på det publicistiska landskapet, se mitt bidrag för att fira årsdagen av en annan tidskrift som jag redigerade: Robert E. Goodin, »The career of a generalist journal», *British Journal of Political Science*, 40 (2010), ss. 1–10.

11. Och kostnad, till någon utsträckning. När jag satt i mitt universitets bibliotekskommitté då det stod inför budgetnedskärningar på 1980-talet fick vi ta del av en lista med tidskrifter och vad de kostade. Jag påpekade att vi kunde göra alla nödvändiga besparingar genom att säga upp prenumerationen på en enda tidskrift, *Chemical Abstracts*, som ändå inte innehöll någon originalforskning och bara ledde till ytterligare kostnader för biblioteket, i form av förfrågningar om fjärrlån. Kemisten i kommittén ville naturligtvis inte höra talas om detta och bibliotekarien kapitulerade för honom.

12. Som sagt, jag kan inte avslöja vad Wiley krävde av *JPP* vilket är »commercial-in-confidence». Men vid ett tillfälle krävde Wiley att en av deras andra tidskrifter, *Philosophy & Public Affairs*, ökade sina artiklar med en faktor 10 (enligt en blogpost av Annie Stilz, »Update 3, 4/28/23», på <https://dailynous.com/2023/04/27/wiley-removes-goodin-as-editor-of-the-journal-of-political-philosophy/>). Det var förstås ett absurt krav. Men till synes mycket blygsammare krav, som att öka storleken på en tidskrift med »bara» 10 % varje år, skulle kumulativt ha den mycket dramatiska effekten att, i det fallet, dubbla storleken på tidskriften vart tionde år.

13. Mitt stoltaste skryt i det sammanhanget är en artikel som *JPP* publicerade om konceptet »frihet», på det subsahariska afrikanska språket bemba. Jag är inte bara stolt över att ha publicerat artikeln, jag är ännu stoltare över att faktiskt ha funnit en person som talar språket som modersmål (en doktorand i demografi på ANU) som kunde granska det. Se Chisanga Siame, »Two concepts of liberty through African eyes», *Journal of Political Philosophy*, 8 (2000), ss. 53–67.

14. <http://www.philosophersannual.org/>.

15. <https://philindex.org/>.

16. »Eller något liknande», för det skulle förstås kräva en kommitté med redaktionella rådgivare med kapacitet att inhämta externa råd när det gäller inkomna bidrag som ligger utanför kommitténs kompetens. Det har föreslagits att urvalet i stället ska göras via crowdsourcing, genom röstning på internet; Marcus Arvan, Liam Kofi Bright och Remco Heesen, »Jury theorems for peer review», *British Journal for the Philosophy of Science* (kommande), <https://doi.org/10.1086/719117>. Men precis som »citationsringar» kan förvränga bilden av hur ofta en forskare citeras kan »ömsesidiga stödnätverk» påverka röstningen i en internetundersökning, vilket uppenbarligen hänt i dem som publicerats på *Leiter Reports* (<https://leiterreports.typepad.com/blog/2022/08/specialist-journals-that-publish-the-best-articles-in-moral-andor-political-philosophy-the-results.html#comments>). Som redaktör för *JPP* har jag börjat misstänka att liknande institutionsbaserade eller ämnesbaserade gentjänstnätverk mycket väl kan påverka fackgranskningsprocesser.

17. Åtminstone i Nordamerika är data utöver detta är helt enkelt för knapphändig. Om mångfald vad gäller kön, se Meena Krishnamurthy, Shenyi Liao, Monique Deveaux och Maggie Dalecki, »The underrepresentation of women in prestigious ethics journals», *Hypatia*, 32(4) (2017), ss. 928–39. Om mångfald vad gäller rasifiering, se Alexander Guerrero, »Demographic diversity of authors in four leading moral and political philosophy journals», <http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/1011404/26270949/1432918698840/FinalJournalDiversity.pdf?token=Ye4OCCJTjA4bGfzPUBCE5JkcAuI%3D>.
18. Guerrero, »Demographic diversity of authors in four leading moral and political philosophy journals». Deklarationen *Barcelona Principles for a Globally Inclusive Philosophy* finns här: <https://contesi.wordpress.com/bp/>.
19. Henry S. Richardson, »Announcements: gender statistics – and a change at the top», *Ethics*, 128 (July 2018), 697–701, s. 701.
20. Guerrero, »Demographic diversity of authors in four leading moral and political philosophy journals».
21. Claudio López-Guerra, »Should expatriates vote?» *Journal of Political Philosophy*, 13 (2005), ss. 216–34.
22. Robert E. Goodin, »How to Write Analytical Political Theory», *Methods in Analytical Political Theory*, red. Adrian Blau (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), ss. 18–19.
23. Vi skrev sedan en bok tillsammans om det: Chiara Lepora och Robert E. Goodin, *On Complicity and Compromise* (Oxford: Oxford University Press, 2013).
24. Under större delen av mitt halvsekel i branschen skulle en utgivare, om du frågade vad som krävdes för att göra om en doktorsavhandling till en publicerbar bok, utan undantag säga åt dig att först och främst »göra dig av med litteraturoversikten». Som min doktorandhandledare sa i sin egen avhandlingsbok: om du beundrar och vill efterlikna de stora grekiska filosoferna ska du sluta snegla på vad andra har skrivit och tänka själv; Brian Barry, *Political Argument* (London: Routledge & Kegan Paul, 1965), s. 290.

↓ Recension

WILLIAM MACASKILL: *What we owe the future*
Storbritannien: Basic Books, 2022.

DET SÄGS IBLAND att en växande nyfikenhet kring existentiella frågor ligger bakom det nyväckta intresset för religion. Om så är fallet är det tragiskt. Förhoppningar tänds som aldrig kommer att infrias. Vad religiösa företrädare har att erbjuda i diskussioner kring existentiella frågor är flum. Inte heller så kallad kontinental filosofi har mycket att tillföra. I existentiella frågor ligger initiativet hos analytiska filosofer. Ett omtalat samtida exempel är boken *What We Owe the Future*, skriven av William MacAskill (2022), verksam vid Global Priorities Institute i Oxford. Temat för boken är något som kommit att kallas »longtermism».

Longtermismen kan sammanfattas i två teser, den första rätt självklar. Om oerhörda värden står på spel, så måste också små sannolikheter för att det går illa beaktas. Den andra, ska det visa sig, är mindre självklar. Olika existentiella hot mot mänskligheten och vår civilisation inbegriper enligt longtermismen gigantiska värdeskillnader. Hot från skapade pandemier, en artificiell intelligens som löper amok eller kärnvapenkrig ställer enorma värden på spel. Vi måste ta dessa hot på stort allvar. Går det illa går det *mycket* illa, är tesen. Också små sannolikheter blir beaktansvärda. Stämmer detta? Ställer kollektiva existentiella hot gigantiska värden på spel?

Man får nog säga att författaren initialt tillgriper ett demagogiskt trick för att få oss att gå med på att så är fallet. Redan bokens titel är förledande. Den ger sken av att det finns en framtid, d.v.s. en framtida befolkning, mot vilken vi har plikter. Mänskligheten är ung, ett par hundra tusen år gammal. Ett genomsnitt för en art är en miljon år. Om vi får hålla i gång kan vi också befolka universum och skapa nya kän-

nande varelser så det är ingen hejd på hur många framtida fordringsägare vi kan föreställa oss. Och, som författaren påpekar, det är lika illa att skada någon med fördröjning, som att skada omedelbart. Tänk på radioaktivt avfall, som kan komma att döda människor om tusentals år. Vi som handskades vårdslöst med det nu bär det fulla ansvaret för skadan när den väl uppkommer.

Men är det uppenbart att gigantiska värden står på spel? Nej, medger författaren, men med början först på sidan 167 i den 252 sidor långa boken. Det finns två problem med resonemanget om en skuld till framtida generationer, ett uppenbart och ett mera subtilt.

Det uppenbara problemet är att om vi inte avväjer de existentiella hot mänskligheten möter, så kommer det snart inte att finnas någon mänsklighet. Vi har därmed gjort oss av med våra framtida fordringsägare. Det går att resonera som så att mänskligheten kommer en dag eller annan att få ett slut, slutet kan vara obehagligt, men det blir inte mindre obehagligt av att det förläggs längre fram i tiden. Och när vi väl är borta finns ingen som kan klaga.

Det mer subtila problemet är att beroende på hur vi hanterar de globala existentiella hoten kommer världen att utvecklas mycket olika. Sådana effekter påverkar inte bara hur många människor som kommer att finnas i framtiden, eller hur lyckliga de kan bli, utan också vilka de är. Filosofen Derek Parfit har i boken *Reasons and Persons*, just utkommen i kompetent svensk översättning av Anders Hansson (se Parfit 1984/2023), gjort oss uppmärksamma på detta. Parfit omtalade det som »icke-identitetsproblemet».

Anta att vi lever loppan nu och att det medför en miserabel levnad för mänskligheten om 1000 år. Kan dessa framtida människor med fog hävda att vi borde levt mera sparsamt och lämnat bättre villkor till dem? Nej, rimligen inte. Hade vi valt en annan och mer miljövänlig politik hade mycket varit annorlunda i samhället. Andra människor hade mött varandra och satt andra barn till världen, samma individer hade satt andra barn till världen vid andra tillfällen. Tänk på vilken märklig slump att just du finns! Hade mamma missat bussen, morfar valt en annan partner o.s.v., hade du inte funnits. Dessa framtida människor kan i själva verket tacka oss för att de finns, med de umbäranden de tvingas utstå. Hade vi gjort andra val hade de inte funnits alls utan i deras ställe hade andra människor levt.

Allt detta innebär att vi inte kan motivera drastiska åtgärder mot kollektivt existentiella hot med hänvisning till intressena hos framtida människor. För att kunna acceptera MacAskills tanke att existentiella hot inbegriper enorma värdeskillnader måste vi uppge föreställningen om moral som något som uteslutande gäller mellan existerande individer. Vi måste ge upp tanken om moralen som något som gäller ett jag och ett du (Buber). Vi måste gå med på att moralen inte bara ger oss krav på ett anständigt beteende sinsemellan, utan att den också bjuder oss att skapa nya lyckliga människor. Vi kan göra världen bättre på två sätt, genom att göra existerande individer lyckligare, eller genom att göra lyckliga individer. Den senare plikten väger i praktiken tyngre än den förra, då världens överlevnad står på spel!

Går vi med på detta får vi emellertid svårigheter att undvika vad Derek Parfit har kallat den »motbjudande» slutsatsen. Den innebär att vi kan tvingas godta att man köper en maximal samlad lycka till priset av låg livskvalitet för varje enskild individ.

Olika försök har gjorts att undvika denna slutsats, utan att falla tillbaka i synsättet att vi inte har några förpliktelser alls att sätta lyckliga framtida generationer till världen. Borde man i stället satsa på högsta möjliga genomsnittliga lycka? Nej, det leder till att vi i en värld där alla lider alla helvetets kval bör tillföra individer som också lider, men inte riktigt lika svårt. På så vis förbättras genomsnittet! Eller att vi i en värld där väldigt många lever på ett väldigt högt genomsnitt snarare bör tillsätta några få som lider svårt än väldigt många som ligger nära, men under, det existerande genomsnittet. Om de senare är tillräckligt många kan de dra ner genomsnittet mer än de få lidande individer som tillagts skulle göra.

Eller bör vi hävda att bara liv över en viss kritisk nivå gör världen bättre? Läger vi till liv under denna kritiska nivå gör det världen sämre (trots att det rör sig om liv värda att leva).

Men detta medför, som MacAskill konstaterar, att det kan vara bättre att lägga till några få liv präglade av svårt lidande än att lägga till väldigt många liv värda att leva, som ligger *just* under den kritiska nivån. Hur han, efter att presenterat denna invändning (av Gustaf Arrhenius kallad den »sadistiska» slutsatsen), kan säga att det kanske ändå ligger *något* i teorin om en kritisk nivå övergår mitt förstånd.

Det finns en rimligare variant av teorin om en kritisk nivå, som

MacAskill inte diskuterar. Man kunde säga att det är likgiltigt men inte dåligt då liv under den kritiska nivån tilläggs. Men även om den varianten av teorin inte säger att vi någonsin bör tillföra lidande individer, så bjuder den på sina egna konstigheter. Den innebär att vi lika gärna kan skapa en värld där alla lever liv som är *just* värda att leva (vore de *lite* sämre vore de inte värda att leva) som en värld där alla har det mycket bättre men ligger just under den kritiska nivån.

Det är alltså svårt att undvika den motbjudande slutsatsen. Ska vi därför ge upp tanken att vi har förpliktelsen att sätta lyckliga individer till världen? Ska vi återvända till moral som endast handlar om ett jag och ett du?

Detta kan i förstone framstå som lockande. Flera filosofer har sagt att vi får göra hur vi vill med våra reproduktiva val. Men kan det stämma? Har vi rätt att sätta barn till världen som får liv fyllda av lidande? Det framstår som orimligt. Det är det också få som har hävdad. Men kanske har vi rätt att avstå ifrån att sätta lyckliga barn till världen? Här får vi göra hur vi vill.

Så har många resonerat. Detta innebär emellertid att det kvittar lika om vi sätter ett barn till världen med låg, om än positiv livskvalitet, eller ett barn med bättre utsikter till lycka. Det måste ändå vara fel. Vi bör satsa på det lyckligare barnet. Ja, vi bör sätta så många och så lyckliga barn till världen som möjligt. Men i så fall får man nog acceptera den motbjudande slutsatsen.

Författaren till den här recensionen har försvarat den motbjudande slutsatsen i årtionden och även MacAskill finner argumenten för den övertygande (vi har en gemensam publikation om saken, men jag tror inte det gör mig jävig i det här sammanhanget).

Antag att MacAskill (och författaren till den här recensionen) har rätt. Vi har en plikt att skapa så många lyckliga individer som möjligt (åtminstone, enligt MacAskill om de har livskvalitet över en viss kritisk nivå), intill dess att värmedöden gör slut på oss. Vad innebär det för hur vi ska se på existentiella hot mot mänskligheten?

Vi bör förstås ta hoten på stort allvar. Vi får acceptera longtermismen. Också små risker för att det går illa måste beaktas. Det är rimligt att föreställa sig, hävdar författaren, att de närmaste århundrandena är avgörande. Om vi inte handlar nu låser vi in oss i förhållningssätt som inte går att rubba, men som för oss mot avgrunden. Nu är vi i en

kritisk period, menar han, då vi också är särskilt kapabla att radikalt ändra vårt beteende.

Detta senare låter i mina öron överoptimistiskt. Men jag tror det stämmer att vi måste hantera vissa hot tämligen omgående, annars går det riktigt illa. Det gäller mest uppenbart, syns det mig, klimathotet. Men hur går det till att säkra mänsklighetens överlevnad under den kritiska perioden?

Min tro är att vi behöver en världsregering för att kunna hantera hoten och att den accelererande klimatkrisen kan ge oss en möjlighet att etablera en sådan (i sista stund, innan vi kollektivt dukar under). Det faktum att klimathotet, till skillnad från t.ex. hotet från kärnvapenkrig, framträder successivt och så att säga på en tidslinje kan ge hopp om att några strategiskt placerade personer handlar innan det är för sent.

MacAskill tar relativt lätt på den globala upphettningen och ser tanken på en världsregering som hotfull snarare än löftesrik. Vi måste undvika att mänskligheten »läser in» sig i dåliga värderingar, menar han. Det kan i synnerhet komma att ske med stöd av artificiell generell intelligens. Vi måste undvika detta genom att upprätthålla en pluralistisk värld, med olika självständiga nationer som går olika vägar och söker sig fram mot bättre sätt att leva.

Varför tar han förhållandevis lätt på klimathotet? Det hänger samman med att han tycker det finns enkla tekniska lösningar på energikrisen. Det går att växla över till en hållbar ekonomi. Men då glömer han hur utvecklingen faktiskt ser ut och även de olika »tipping points», som vi sannolikt redan har och säkert kommer att överskrida.

Det han säger om världspolitiken låter med andra ord naivt. Om varje stat på väg in i en djupnande klimatkras, i en alltmer fientlig och slutet värld, får överlägsna möjligheter att låsa in de egna befolkningarna i hatiska nationella värderingar, pekar nog detta mot katastrof för oss alla. Var och en ser till sitt och vi dukar kollektivt under. Nya militärallianser skapas, nya krig utkämpas och till sist kanske vi står inför det ödesdigra fullskaliga kärnvapenkriget. Om en världsregering kan ses som första steget mot global demokrati framstår den också som mindre skrämmande. Men det är min bedömning, inte författarens.

Tyvärr finns i boken ingen riktig diskussion av politiska frågor

som de aktualiseras på global nivå. Här träder bokens svagheter dagen. Mera forskning kring orsaker bakom krig och fred, mera pengar till institutioner som säkrar att artificiell intelligens utvecklas på ett säkert sätt, stöd till forskning som hjälper oss att ta fram nya rena energikällor är förslag som radas upp. Boken riktar sig till sist till läsaren som uppmanas ställa sig frågan: vad ska *jag* göra. Svaret blir framför allt: donera pengar till angelägna ändamål!

Boken reser fler frågor än den besvarar. Behållningen med den är kanske att den alls tar upp och försöker på ett populärt sätt besvara frågan om det spelar någon roll om mänskligheten går under. Inga nyheter för läsaren av denna tidskrift, men väl för en bred allmänhet. →

Torbjörn Tännsjö

Referenser

- MACASKILL, WILLIAM (2022) *What We Owe the Future*, Storbritannien: Basic Books.
- PARFIT, DEREK (1984/2023) *Skäl och personer*, Sverige: Ad hoc förlag.

↓ Recension

INGMAR PERSSON:

Out of the World: On the Point of Doing Philosophy.

Library of Theoria N° 28. Stockholm: Thales, 2021.

INGMAR PERSSON, professor emeritus på Göteborgs universitet och distinguished research fellow på Oxfords universitet, har relativt nyligen kommit ut med en ny bok, *Out of the World: On the Point of Doing Philosophy*. Hela boken rör sig vid ett av filosofins grundfundament – varför ägna sig åt filosofi? – men i Perssons tappning blir den högst personlig. Han väljer att sammanfatta vad han ser som kärnan i sin egen filosofiska utveckling. Boken är alltså delvis självbiografisk då läsaren får inblick i vad Persson anser som centrala verk i sin egen filosofiska mognad, men den blir också delvis en fördjupning i ett urval viktiga filosofiska »aspekter».

Bokens disposition är upplagd i 5 delar:

- The fundamental problem of philosophy: its point
- Coming out of the world
- Being out of the world
- Going out of the world
- The point of doing philosophy – for me

The fundamental problem of philosophy: its point är ett typiskt filosofiskt inledningskapitel där bokens riktning och omfång preciseras. Persson fokuserar på att det är filosofins inre kärna han vill åt. Varför filosofi? Fokus är att dra upp den moralpsykologiska linjen genom att introducera hur hans filosofi härstammat från honom som person, och i viss mån hur filosofin och personen samverkar till en helhet, något som ofta glöms bort:

But the well-roundedness of a philosophy not only makes it apt to reflect its author's personality and be life-guiding, it also increases the probability that it will be life-guiding in a manner that suits its author's personality. (s. 25)

Filosofin och den personliga karaktären är i samklang. Persson anger tre karaktärsdrag hos sig själv som kan ses som grunden för sitt filosofiska fokus, 1) pessimism och skepticism, 2) att vara introvert och 3) tro på kontinuitet och konstans.

Coming out of the world är ett kapitel om hur Persson ser på ontologi. Det analyserar vårt medvetande och vår identitet, vad vi kan säga om det och vad vi inte kan säga om det.

Being out of the world berör epistemologin. Det handlar om våra sinnesförmågor, vårt minne, tid och induktion, vad vi kan säga om oss själva och om andra.

Going out of the world flyttar fokus till moralens (och det praktiskas) område och Persson lyfter de delar som han ansett särskilt intressanta. Bland historiska inspiratörer nämner han Spinoza, Schopenhauer och Hume. Kapitlet diskuterar moraliska asymmetrier, kraven på en inklusiv moral och livsfilosofi. Avslutningsvis närmar sig Persson dödsrädslan.

The point of doing philosophy – for me är en sammanfattning och ett tydliggörande av hans egen filosofiska kärna. Kapitlet ger också känslan av ett avslut av en filosofisk karriär.

Boken har sparsamt med referenser och inga fotnoter, men det är i sig inget problem eftersom bokens filosofiska ansats är en moralpsykologisk analys av författaren själv. Han driver tesen att för att förstå en filosofers teori så måste läsaren också förstå filosofen själv. Teorierna som filosofen föreslår och analyserar samt den litteratur denne läser påverkas fundamentalt av det subjektiva intresse som filosofen har.

If, however, philosophers who work out more well-rounded philosophies were to supply accounts of the psychological background of their doctrines, we might be left with more data with which to hazard general hypotheses about the origin of various philosophical standpoints, and we'll also have the pleasure of being in a position to listen to a chorus of individual philosophical voices coming from the depth of the being of their owners. (s. 45)

Därför blir då också de två sidorna *Background notes* extra viktiga eftersom Persson där redogör för hur de olika kapitlen länkar till hans tidigare produktion och hur tankarna har utvecklats. En viktig källa för den som fördjupar sig i Perssons filosofi.

Det är också så att han driver tesen att moralpsykologi har ägnats alldeles för lite uppmärksamhet inom filosofin, en tes jag mycket väl håller med honom om. En liknande tanke har också Jonathan Glover i sin bok *Humanity: A Moral History of the Twentieth Century* (2001) där han menar att en pragmatisk hållning (som också genomsyrar Perssons bok) inte behöver nöja sig med att alltid börja från det rent moralfilosofiska utan kan också börja i det moralpsykologiska. Glover tänker sig att empiriska studier av aktörer kan ge insikter om moraliskt goda och dåliga handlingar eller karaktärsdrag.

Det här kan förstås få konsekvenser för framtidens filosofiundervisning. Vad jag hittills sett är att fokus i moralfilosofisk undervisning ägnas åt exempelvis värdeteori, etiska teorier och begrepp. I den mån filosofen själv syns så är det i kurslitteratur i filosofihistoria och även där finns en risk för anekdotisk information utan systematik. Tanken att kunna läsa texten separat och att den liksom kan stå för sig själv får därmed i denna bok en viktig problematisering. Att förstå kontexten runt den filosofiska teorin blir här central. De filosofiska genrer där vi kan komma närmare filosofen själv är biografier och självbiografier. (Se gärna Introduction i Carlo Natali 2013 för en inblick i hur biografin nedvärderas inom filosofin.) Perssons bok är både en bok om hans filosofi och en självbiografi på samma gång. Persson har här rätt i att det finns en fara att frikoppla en filosofers texter från personens liv, karaktär och intressen. En större förståelse av dessa aspekter kan ge förklaringar till de filosofiska vägval och analyser som en filosof gör.

Vad som däremot är mindre smickrande är att texten också är ett tidsdokument av en äldre skola av filosofi, tydligt mansdominerad och med fokus på filosofi som en enskild individs tänkande. I referenslistan lyser kvinnliga filosofer med sin frånvaro, vilket framförallt är för att Persson som han argumenterar endast använder sig av litteratur som betytt något för honom själv. I detta visar han tydligt att han är fast i det fokus på en kanon av manliga filosofer, som ofta är fallet inte minst i filosofihistoria. Det är ett problem för Persson själv, men någon kommentator eller granskare hade kanske kunnat påpeka den-

na allvarliga brist någonstans på vägen till färdig bok. I värsta fall bidrar Persson till det som på många ställen påtalats, filosofins fokus på mannen och avsaknad av genusperspektiv, i det här fallet genom att utgå från sitt eget traditionellt filosofiskt-manliga tänkande och också aktivt inte uppmuntra till att söka andra genusperspektiv då litteraturen visar på en sådan skevhet. (Se gärna Lena Gemzöe 2002: 120–125, för diskussionen om att explicit och implicit utestänga kvinnor från filosofin.)

Att isolera det enskilda tänkandet är förvisso lovvärt, men det finns också en risk för att filosofins kollektiva utforskande går förlorat. Stundtals ger Persson uttryck för att vara en filosof som går sin egen väg och har förstått det som andra inte förstått. Här finns paralleller till andra män i den filosofihistoria han bemöter. Filosofin som det kollektiva seminariet där tänkare möter tänkare och idéer bollas fram och tillbaka tonas ner och nästintill försvinner, även om Persson automatiskt för en diskussion med äldre manliga författare.

Jag anar hos Persson en stor filosofisk självsäkerhet, men även en sorgsenhet över att filosofin som sådan inte riktigt tagit den väg Persson önskat, kanske bäst sammanfattat i följande passage:

All my adult life, from seventeen to seventy, I've felt I had to have a philosophy to live by in order to remain reasonably sane; it's a feeling that has never left me, though I've constantly wondered whether such a philosophy makes any sense and suspected I would spend my whole life looking for one without being fully satisfied by anything I would find. Looking back on the course of my life, I'm leaning towards the conclusion I've played the hand I've been dealt by factors beyond my control roughly as I should, and I can't clearly envisage playing it much differently. (s. 203)

Dock lyckas Persson med sitt mål – att beskriva sina intressen, sin drivkraft och inspiration. För den som vill fördjupa sig i den Perssonska filosofin blir detta ett bidrag i den moralpsykologiska genren och i framtiden en naturlig ingångspunkt till den som på djupet vill studera hans filosofi och livsverk. →

Henrik Lerner

Referenser

GEMZÖE, LENA (2002) *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.

GLOVER, JONATHAN (2001) *Humanity: A Moral History of the Twentieth Century* (Pimlico edition). London: Pimlico.

NATALI, CARLO (2013) *Aristotle: His Life and School*. Princeton och Oxford: Princeton University Press.

↓ Recension

BENJAMIN J. B. LIPSCOMBE:

Oxfordkvartetten. Hur Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley och Iris Murdoch förändrade moralfilosofin. (översättning: Henrik Gundenäs). Göteborg: Daidalos, 2023.

PÅ VÅREN 1956 lät Oxforduniversitetet i England meddela att man hade för avsikt att utse den före detta presidenten i USA, Harry S. Truman, till hedersdoktor. Många menade att Trumans beslut elva år tidigare att fälla atombomber över de japanska städerna Hiroshima och Nagasaki hade inneburit det definitiva slutet på det andra världskriget, vilket borde vara mer än nog för att förtjäna en sådan hedersutmärkelse! Filosofen Elizabeth Anscombe, som då arbetade i Oxford, höll inte med. Det oerhörda lidande som fällandet av atombomberna hade medfört för så många oskyldiga människor kunde enligt hennes förmenande inte rättfärdigas med hänvisning till uppnåendet av något mål överhuvud taget. Vid mötet där beslutet om utnämningen skulle fattas invände hon därför att om Truman erhåller denna utmärkelse, »vilken Nero, vilken Djingis Khan, vilken Hitler eller Stalin skulle då inte komma att hedras i framtiden?» Anscombes kritik fann emellertid endast ett mycket begränsat stöd i församlingen. Universitetsadministrationen hade blivit förvarnande om att Anscombe avsåg att opponera sig, varför man för att försäkra sig om att utnämningen ändå skulle gå igenom hade uppmanat flera företrädare för den att delta på mötet. »Kvinnorna har någonting i görningen», fick de bland annat veta. »Vi måste se till att rösta ner dem.»

Kvinnorna har någonting i görningen – *The women are up to something* – utgör också originaltiteln på en mycket uppmärksam gruppbioografi från 2022 om Anscombe och tre andra framstående

brittiska filosofer under 1900-talet, Philippa Foot, Mary Midgley och Iris Murdoch, som nu föreligger i svensk översättning.¹ På svenska har boken (som är författad av den amerikanske filosofen Benjamin J. B. Lipscombe) fått titeln *Oxfordkvartetten*. Detta skall förstås mot bakgrund av att det var just i Oxford som de fyra huvudpersonerna började studera och efterhand även bli (mer eller mindre) nära vänner under andra halvan av 1930-talet. Med undantag för Midgley, så var de även verksamma som forskare och lärare i Oxford under flera år efter studietiden. Även i den svenska utgåvan framgår det dock av bokens undertitel att de fyra huvudpersonerna verkligen hade någonting stort i görningen: tillsammans skulle de komma att förändra den analytiska moralfilosofin i grunden.

Anscombe, Midgley (född Scrutton) och Murdoch tycks alla ha kommit från solida medelklasshem i vilka utbildning uppmuntrades. Givet att de också var särdeles begåvade stod det så småningom också klart att de borde söka sig till Oxford. Foot (född Bosanquet), dotterdotter till den amerikanske presidenten Grover Cleveland, växte i stället upp under mycket välbärgade förhållanden på ett stort gods på den engelska landsbygden. Även om hon som ung hade erhållit viss undervisning i hemmet fanns det stora luckor i hennes grundutbildning, vilka hon senare kom att ägna en hel del möda åt att försöka täppa till. Det förväntades helt enkelt inte att Foot någonsin skulle ge sig hän åt högre studier. (När hon klargjorde sin ambition att börja läsa vid Oxford för sina föräldrar lär någon vänlig själ ha försökt trösta hennes förfärade mor med orden »Låt henne hållas, kära du, hon *ser inte ut* att vara något vidare klyftig«.)

Tre av de fyra huvudpersonerna – Foot, Midgley och Murdoch – antogs till Sommerville college i Oxford. Även om de tog kurser i flera olika ämnen, så fastnade de särskilt för filosofin genom den excentriska teologen och filosofen Donald MacKinnons undervisning. Foot och Murdoch tycks båda genom hela sina liv ha uppfattat MacKinnon som något av en Kristusgestalt, medan Midgley var i alla fall något mer återhållsam i sin beundran. Särskilt för Foot, men i viss utsträckning också för Murdoch, blev emellertid Anscombe den person som det efterhand blev viktigast att diskutera filosofi med.

Anscombe tillhörde som student St. Hugh's college i Oxford. Den som mer än någon annan kom att forma henne som filosof var dock

Ludwig Wittgenstein, vars föreläsningar i Cambridge hon tack vare ett forskningsstipendium kunde närvara vid i början av 40-talet. Anscombe hade därefter nära kontakt med Wittgenstein och efter dennes död ägnade hon ett stort och mödosamt arbete åt att redigera och översätta några av hans viktigaste efterlämnade texter. Hon kom så småningom också att tillträda den professur i Cambridge som Wittgenstein tidigare hade haft. Med Foots hjälp hade Anscombe dessförinnan under flera år haft en tjänst som forskare vid Sommerville college, där Foot redan var lärare. Foot, som kombinerade sin undervisning med ett mycket aktivt engagemang i välgörenhetsorganisationen Oxfam, stannade i Oxford fram till slutet av 60-talet, då hon flyttade till USA där hon sedan var verksam framför allt vid University of California i Los Angeles. Foot förefaller även ha varit behjälplig i samband med att Murdoch (som tidigare hade förlorat konkurrensen om den tjänst som Foot själv hade) 1948 erhöll en lärartjänst vid St. Anne's college i Oxford. Murdoch stannade på denna tjänst fram till 1963 då hon ville få mer tid över till sitt alltmer framgångsrika skönlitterära författarskap.

Midgley kom till skillnad från de övriga att under lång tid stå utanför den akademiska filosofin efter studietiden. Efter en kort period som lärare vid universitetet i Reading fattade hon ett beslut om att vara hemma med sina barn till dess att de skulle klara sig på egen hand. Hennes make hade fått anställning vid universitetet i Newcastle, där de därför valde att slå sig ned. (Midgley blev också lovad arbete där närhelst hon ville återvända till att undervisa i filosofi.) Väl i Newcastle kombinerades emellertid hemmalivet med olika uppdrag som recensent, föredragshållare, debattör, med mera, för radio och tidningar. Eftersom Midgley befann sig utanför den akademiska filosofins väggar var hon fri att skriva och tala om sådana saker som på allvar intresserade henne och som hon menade var verkligt betydelsefulla (till skillnad, som hon uppfattade det, från mycket av det som filosofer i till exempel Oxford vid tiden sysslade med). Under denna period skaffade sig Midgley även imponerande kunskaper inom etologi (det vill säga, läran om djurs beteenden), vilka tillsammans med hennes filosofiska bildning kom att ligga till grund för flera av de böcker som hon i den senare delen av sitt liv började författa, vilka ofta riktar sig till en lite bredare allmänhet och inte bara (eller ens i första hand) till fackfilo-

sofer. Detta gäller inte minst den fortfarande läsvärda *Beast and Man: The Roots of Human Nature* från 1978. Hennes sista bok, som handlar om filosofins nytta, kom ut så sent som 2018, en månad innan hennes död vid 99 års ålder. Även om Anscombe och Foot är de som gjort störst avtryck inom den akademiska filosofin, så torde Midgley tillsammans med Murdoch vara de mer allmänt bekanta.

Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch var alla framstående och, var och en på sitt eget sätt, originella filosofer. De var också kvinnor som tidigt slog sig fram i ett ämne som ännu i våra egna dagar får lov att sägas vara påfallande mansdominerat. Delvis kom de att sinsemellan intressera sig för olika områden av filosofin. De hade dock det gemensamt att de var djupt kritiska till den *moralfilosofi* som var förhärskande i Oxford vid deras tid där. Det är också detta som utgör det sammanhållande kittet i Lipscombes bok: det är vad som ytterst driver historien framåt. Kvartetten befann sig i Oxford under emotivismens och, efterhand, preskriptivismens glansdagar. I den logiska positivismens anda – en anda som i Oxford hade fått ett mycket inflytelserikt uttryck i A. J. Ayers korta bok, *Language, Truth, and Logic* från 1936 – betraktades det som självklart att göra en grundläggande åtskillnad mellan fakta och värden: mellan (med Mary Warnocks uttryck) »verkligheten, vetenskapens fakta», å den ena sidan, och värden, vilka inte svarar mot någonting i verkligheten, å den andra sidan. I ljuset av denna åtskillnad tänkte man sig vidare att tal och tänkande om värden varken är sant eller falsk (det har strikt talat inte något egentligt objekt), utan istället utgör subjektiva känslouttryck – gillanden och ogillanden inför olika saker – eller, i R. M. Hares senare teori, universella föreskrifter (preskriptioner) om vad som skall göras eller väljas – föreskrifter vilkas substantiella innehåll varje individ dock ytterst är fri att besluta om på egen hand.²

Såväl Anscombe som Foot, Midgley och Murdoch menade att det här var en på tok för subjektivistisk moralfilosofi. De argumenterade till exempel för att det inte rimligen kan förnekas att det är ett faktum att det är *dåligt* för rosor att vara utan vatten för länge, eller att träd *behöver* (att det är *bra* för dem att ha) djupa och stadiga rötter; bra och dåligt har i dessa fall just inget alls med personliga beslut eller subjektiva gillanden eller ogillanden att göra. På samma sätt menade de att det inte heller rimligen kan förnekas att det är faktum att det i de fles-

ta fall är modigt – och därmed någonting *beundransvärt*, *förträffligt* eller *dygdigt* – att ingripa när en försvarslös person utsätts för spott och spe av en grupp andra människor, eller att det vanligen är väldigt oförskämt (*dåligt*, *klandervärt*) att kalla en annan person för nyttig idiot. Den längd till vilken samtidens moralfilosofer var beredda att hävda att vi även i dessa fall inte har att göra med fakta utan endast med uttryck för attityder eller beslut, illustreras av Philippa Foot i hennes bok *Natural Goodness* med hänvisning till hur en viss filosof en gång förklarade för henne att »the good roots of trees were roots of the kind we should choose if we were trees».³ Att de var beredda att hävda sådana dumheter var enligt de fyra huvudpersonerna i boken en följd av att de var fångade i en särskild bild av vad som är verkligt och överkligt. Såvitt jag förstår henne, är det som ett uttryck för just detta som Anscombe i uppsatsen »Modern moralfilosofi» från 1958 föreslår att vi »*helt bannlyser etiken från vårt tänkande*» fram till dess att vi nått fram till en rikare och rimligare verklighetsuppfattning.⁴

Den kritik som de fyra huvudpersonerna framförde mot den här typen av moralfilosofi har utan tvivel varit starkt bidragande till att emotivismen och preskriptivismen inte längre tas på något större allvar. I detta avseende förändrade verkligen Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch (den analytiska) moralfilosofin på ett avgörande sätt. Det är dock viktigt att framhålla (vilket Lipscombe väl delvis också gör, även om en kunde önska att han hade gjort det med lite mer eftertryck) att detta inte betyder att de själva presenterade ett alternativ som har vunnit allmänt gehör. I synnerhet Anscombe, Foot och Midgley har på olika ställen – och på olika sätt – argumenterat för ett särskilt slags naturalistisk etik, en etik som tar sin utgångspunkt i de normer och värderingar som vi tycks kunna sluta oss till mot bakgrund av redogörelser för de karaktäristiska livscyklerna hos olika arter av icke-mänskliga djur och växter.

Detta är förvisso ett intressant alternativ som har diskuterats en hel del under senare år. Men även det har visat sig vara förknippat med olika problem. Inte minst har flera kritiker undrat hur en sådan naturalism kan göra reda för att vi *bör* (eller för att vi har *skäl*) att leva på ett visst sätt snarare än ett annat. Anta att det vore möjligt att presentera en redogörelse för någonting sådant som ett karaktäristiskt mänskligt liv (analogt till en redogörelse för ett karaktäristiskt

liv för, säg, vargar eller ekar): hur skulle det kunna följa någonting ur en sådan redogörelse om hur du, jag, eller någon annan människa bör välja att leva våra liv? Varför skulle det vara så viktigt för oss att leva just ett karaktäristiskt mänskligt liv? Det är långt ifrån säkert att det inte går att utveckla ett rimligt svar på detta. Men det som utmärker dagens moralfilosofi (i synnerhet metaetiken) är knappast att alla är naturalister. Tvärtom består den av diskussioner mellan företrädare för många olika positioner, inklusive mer sofistikerade varianter av de teorier som bokens huvudpersoner ursprungligen kritiserade.⁵

Oxfordkvartetten är en i stora delar mycket läsvärd bok. Det är intressant att följa de fyra huvudpersonernas olika livsöden, från barn- domen till studietiden och vad som följde därefter, liksom att läsa om den långt ifrån alltid okomplicerade vänskapen mellan dem. Vidare är det intressant att få en inblick i den filosofiska miljö i vilken Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch befann sig som studenter och, som vi har sett, i åtminstone tre fall också fortsatte att vara verksamma under ett antal år. I Lipscombes redogörelse framstår Oxford vid den här tiden som på en gång inspirerande, provinsialt, samt intellektuellt snobbigt till en närmast parodisk nivå. Som student i filosofi måste det rimligen ha varit inspirerande att få lyssna till exempelvis Gilbert Ryle och A. J. Ayer, att kanske få sitta med i J. L. Austins berömda »lektuga» på lördagsförmiddagarna, eller att få diskutera Wittgensteins *Filosofiska undersökningar* under Anscombes ledning i »Bibelläsningssällskapet» (ett namn som hade passat väl även i relation till de veckovisa Wittgensteinseanser som pågick vid ett universitet i norra Mälardalsregionen under min egen studenttid, dessvärre utan Anscombes deltagande). Samtidigt tycks miljön ha präglats av en oerhörd självgodhet: med undantag möjligen för Cambridge, behövde en knappast bry sig om vad som skedde filosofiskt i andra delar av världen.

Hos vissa personer dröjde sig mycket av denna mentalitet uppenbarligen kvar ända in på 1980-talet. När det under Thatcher-eran beslutades att ett stort antal akademiska institutioner, inklusive filosofiinstitutionen i Newcastle, skulle läggas ned, försökte Midgley förmå filosofer från Oxford (vars universitet självklart skulle bevaras) att protestera. Hon fick med sig A. J. Ayer, men från andra fick hon i stället höra att nedläggningen av institutionen i Newcastle nog inte var så orimlig: filosofi är nämligen ett ämne med så pass hög svårighetsgrad

att det bara bör bedrivas av några få särskilt framstående forskare i landet. Jomennisst.⁶ →

Frans Svensson

Noter

1. *The Women Are Up to Something. How Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley, and Iris Murdoch Revolutionized Ethics* (Oxford University Press, 2022). Det är värt att notera att det i stort sett samtidigt publicerades ytterligare en bok om dessa personer: *Metaphysical Animals: How Four Women Brought Philosophy Back To Life* (Doubleday, 2022), av Claire MacCumhaill och Rachael Wiseman.

2. Hare argumenterade i senare delen av sitt liv för att det i själva verket var så att *utilitarismen* (det vill säga, att vi i allt vårt handlande bör främja den totala välmågan i universum i så stor utsträckning som möjligt) följer ur hans metaetiska preskriptivism. Det är inte så lätt att förstå hur han tänkte sig att detta skulle vara fallet.

3. Foot, *Natural Goodness* (Oxford University Press, 2001), s. 25–26. Det är ingen tvekan om att den filosof som avses är Hare.

4. Anscombe, »Modern moralfilosofi», i *Moralfilosofiska essäer*, red. Joel Backström och Göran Torrkulla (Thales, 2001), s. 61. Ursprungligen publicerad som »Modern Moral Philosophy» i tidskriften *Philosophy* (volym 13), 1958.

5. Bland dessa mer sofistikerade varianter utmärker sig särskilt Simon Blackburns och Allan Gibbards; se Blackburn, *Spreading the Word* (Clarendon Press; 1984) och *Ruling Passions* (Clarendon Press; 1998), och Gibbard, *Wise Choices, Apt Feelings* (Clarendon Press; 1990). För två utmärkta introduktionsböcker om metaetik på svenska, se Lars Bergrström, *Grundbok i värdeteori* (Thales; 1990), och Nils Franzén, Victor Moberger och Olle Risberg, *Grundbok i metaetik* (Studentlitteratur; 2021).

6. Ett varmt tack vill jag rikta till Olle Blomberg, William Bülow och Ylwa Sjölin-Wirling för deras synpunkter på en tidigare version av texten.